

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В
РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка VI курсу, групи 614
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Ковальчук Анна Андріївна

Керівник:
к. соц. н., доц. **Камбур А.В.**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 4

від «16» листопада 2022 р.

зав. кафедри _____ д.пед.н. проф. Тимчук Л.І.

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК РЕЛІГІЙНИХ КОНФЕСІЙ.....	9
1.1. Періоди інституціалізації соціальної роботи в релігійних конфесіях незалежної України.....	9
1.2. Соціальна діяльність як невід’ємна частина існування релігійної конфесії.....	15
1.3. Соціальна робота державного сектору та релігійних конфесій: спільне і особливе.....	25
Висновки до першого розділу	33
РОЗДІЛ II. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЕСІЙ.....	35
2.1. Структурний аналіз інституту соціального служіння п’ятидесятників в Україні.....	35
2.2. Порівняльне дослідження соціальної роботи і соціального служіння Православної Церкви та Церкви Християн Віри Євангельської України.....	47
Висновки до другого розділу	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність проблеми: Сьогодні в умовах війни, в умовах не завершеного реформування країни, становлення ринкових відносин десятки мільйонів людей (пенсіонерів, інвалідів, дітей-сиріт, біженців та ін.) потребують соціальної допомоги та захисту. Вирішення цих проблем неможливе без змін світогляду, смислового та ціннісного наповнення всіх форм суспільного життя, у тому числі й соціальної роботи. Будучи діяльністю, мета якої – задоволення соціально гарантованих та особистісних інтересів та потреб різних груп населення, створення умов, що сприяють відновленню або покращенню здатності людей до соціального функціонування, соціальна робота відіграє найважливішу роль у суспільстві.

На сьогоднішній день соціальна робота представлена двома рівнями: державний, що включає в свою структуру різні державні установи соціального захисту населення, та недержавний, представлений діяльністю громадських організацій та інших добровольців, які керуються метою надання соціальної допомоги нужденним. Недержавний рівень включає і соціальне служіння релігійних організацій, мета якого – організація та проведення милосердно-благодійних акцій з надання гуманітарної та соціальної допомоги найменш захищеним верствам населення.

Діяльність релігійних організацій спрямована насамперед на примноження духовних цінностей, але дотичними до цієї сфери є й потреби соціального життя людини. Протягом багатьох століть питання соціального характеру були важливими, залишаються вони актуальними і сьогодні. Саме тепер вони привертають особливу увагу, бо ж рівень соціального життя України є не найкращим.

У цьому випадку роль церкви як соціальної інституції є допоміжною в оздоровленні суспільства. Зрозуміло, що соціальна доктрина церкви не є

чимось монолітним. У ній, як і у всьому, протікають різні життєві процеси, які містять елементи як неперервності, так і єдності, елементи змін і прогресу. Соціальна доктрина Церкви не є якимсь збірником готових рецептів: вона певним чином визначає ряд найзначиміших напрямів діяльності, яких можна дотримуватися різноманітними способами. Соціальна діяльність релігійних організацій характеризується багатовекторністю напрямків роботи, а що найголовніше – пошуків нових сфер, де така праця є необхідною та корисною суспільству.

Останні десятиліття Церквою накопичено новий досвід соціального служіння. З'явилися нові структури, що мають різні цілі, вони знаходяться в різних регіонах, що по-різному розвиваються. Цей досвід вимагає опису, аналізу, чекає на свого дослідника для вироблення загальної термінології, єдиних понять, доступних, ясних і для богословів, і для фахівців світських вузів, і для представників державних структур.

Об'єкт дослідження: Соціальна робота релігійних конфесій.

Предмет: Ознаки інституціалізації соціальної роботи в релігійних конфесіях.

Мета дослідження – Дослідити основні структурні ознаки інституту соціальної роботи, що організовані та реалізуються в релігійних організаціях.

З огляду на мету у дослідженні вирішувались **наступні завдання:**

1. Висвітлити періоди інституціалізації соціальної роботи в релігійних організаціях незалежної України.
2. Проаналізувати ідеологічні засади, практику та здійснити теоретичне узагальнення досвіду конфесійної соціальної роботи.
3. Визначити сценарії та напрямки професіоналізації соціальної роботи релігійних організацій.
4. Висвітлити сутність державної соціальної роботи та соціального служіння релігійних організацій, визначити спільне й особливе.

5. Провести порівняльне дослідження соціальної роботи і соціального служіння Православної Церкви та Церкви Християн Віри Євангельської України (ЦХВЕУ).

Методи дослідження: Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотез були використані такі методи:

- теоретичні – (аналіз понятійно-термінологічної системи та наукової літератури з метою теоретичного вивчення проблеми соціальної діяльності релігійного інституту; узагальнення інформації та її оформлення);

- емпіричні (спостереження, контент аналіз).

Матеріал (база) дослідження:

Теоретичні положення нашого дослідження базуються на різних підходах. Це структурно-функціональний підхід до вивчення релігійного інституту вважається першим в історичній перспективі соціології релігії та соціальних наук загалом. Він став базовим завдяки роботам класиків соціо-гуманітарних наук, які виділили такі функції: інтеграції суспільства [2] (Е. Дюркгейм), трансформації суспільства та обґрунтування господарської етики [3] (М. Вебер), легітимації існуючої структури суспільства [4] (Т. Парсонс), [5] (Р. Мертон).

Надалі дослідники наприкінці ХХ століття розширювали списки функцій, пропонуючи на додаток формування релігійних моделей суспільства [6] (Р. Белла) та маркування форм та меж спільнот [7] (Т. Лукман). Н. Луман присвятив окрему наукову роботу глибокому аналізу взаємозв'язку форм соціальної допомоги та розвитку релігії в соціумі [8].

Українські дослідники з 1990-х років побачили у використанні структурного-функціонального підходу широкі можливості аналізу конфесійної ситуації, що змінилася в країні. Це праці У.Б.Хаварівського, А.Колодного, О.Кисельова, С.І.Здіорук, І.Б.Ковалю, Х.Манджалій, М.Черенкова, Л. Филипович, В. Докаша [9; 1; 12; 13; 15; 18; 19]. У той час як європейські та американські вчені міркували про послаблення соціальної

значущості організованої релігії у західних суспільствах та недостатності цього підходу до аналізу трансформацій, що відбуваються, дослідники в Україні вивчали відродження релігійних спільнот в умовах оголошеної свободи віросповідання і описували посилення організованих форм релігії в країні і на просторі колишнього Радянського Союзу.

Слід наголосити, що євангелізаційна та соціальна праця протестантських громад України комплексно до цього часу не досліджувалася. Соціальна діяльність п'ятидесятників висвітлюється у власних ЗМІ, але лише фрагментарно, розглядаючи в основному конкретні заходи, що проводяться. Основною джерельною базою при дослідженні слугували періодичні видання, звіти церков, особисті інтерв'ю автора.

Показово, що згадки про актуальність застосування функціонального підходу до вивчення діяльності релігійних організацій немає в найвідоміших антологіях дослідження релігії, що видаються провідними ЗВО Європи та США в останні десятиліття, такі роботи віднесені до витоків соціології релігії [6; 7].

Відтак, нам видається цікавим вивчення взаємодії релігійного інституту з іншими соціальними інститутами суспільства, зокрема, з новим для України інститутом соціальної роботи.

Як правило, більшість Українських учених фокусують свій дослідницький інтерес на найбільш гострих проблемах інституційної взаємодії, тому зовсім не важко знайти наукові роботи про розширення сфери впливу релігійних об'єднань (на державному рівні або в різних регіонах) на державні інститути (на внутрішню та зовнішню політику країни, розробку та пропозицію законодавчих ініціатив), сферу освіти (лобіювання викладання основ конфесійного богослов'я у школі), армію (запровадження інституту армійських капеланів), служби виконання покарань, культуру українського соціуму [9, с.7].

Взаємодія релігії та соціальної політики традиційно привертає увагу зарубіжних дослідників, а в останні десятиліття слідом за цією традицією й українських.

В процесі дослідження, ми звернули увагу на той факт, що в Україні не здобули успіху різні моделі релігійної обґрунтованості соціально-політичного устрою західних національних держав. На наш погляд, причиною тут виступають радянські традиції, пануюча на той час офіційна ідеологія та наукові парадигми марксизму, а також приниження за допомогою заборон ролі організованої релігії протягом усього радянського періоду у житті нашої країни.

Термін «соціальна робота» зустрічається лише в «Основах соціальної концепції Українського об'єднаного Союзу християн віри Євангельської» (УОСХВЕ) як можливість взаємодії помісних церков та «інституту соціальних працівників»

– експериментальна база: дослідження проводилось у Підприємстві релігійна громада церкви християн віри євангельської п'ятидесятників м.новоселиця новоселицького району чернівецької області зареєстрованому 18.10.1993 за юридичною адресою 60300, Чернівецька обл., Новоселицький район, місто Новоселиця, вулиця 1-го травня, будинок 10.

Наукова новизна:

1. Висвітлено періоди інституціалізації соціальної роботи в релігійних організаціях незалежної України.
2. Проведено аналіз ідеологічних засад, та здійснено теоретичне узагальнення досвіду конфесійної соціальної роботи.
3. Визначено сценарії та напрямки професіоналізації соціальної роботи релігійних організацій. (Розписати сценарії та напрямки)
4. Висвітлено сутність державної соціальної роботи та соціального служіння релігійних організацій, визначено їхнє спільне й особливе.

5. Здійснено порівняльне дослідження соціальної роботи і соціального служіння Православної Церкви та Церкви Християн Віри Євангельської України (ЦХВСУ).

Практичне значення одержаних результатів, бачиться у тому, що запропоновані теоретичні і практичні положення кваліфікаційної роботи можуть бути використані у практичній діяльності соціальних працівників, у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти та загальної середньої освіти під час вивчення предмету «Соціальна робота в конфесійних об'єднаннях».

Апробація результатів дослідження відбулась шляхом участі у щорічній студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (квітень 2021 р.) та у публікації в матеріалах конференції.

Структура роботи. За структурою робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 67 найменувань та додатків. Загальний обсяг 79 сторінок

РОЗДІЛ І. ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК РЕЛІГІЙНИХ КОНФЕСІЙ

1.1. Періоди інституціалізації соціальної роботи в релігійних конфесіях незалежної України

Соціальна робота в релігійних конфесіях розвивалася у межах провідних тенденцій формування соціальної роботи як нової для України професії та багато в чому повторювала відкриття та помилки її шляху. Разом з тим, процес удосконалення соціального служіння нерозривно пов'язаний зі специфікою українського руху свободи віросповідання, зміни законодавства у сфері регулювання державно-конфесійних відносин, зростання чисельності релігійних організацій та розширення їхньої позакультової діяльності.

Процес формування соціальної роботи релігійних громад триває вже майже три повні десятиліття і ще не завершено. Вважаємо за доцільне виділити три етапи розвитку професійної соціальної роботи, організованої та реалізованої релігійними конфесіями та об'єднаннями:

- передінституційний етап – 1990-ті рр.;
- етап інституціалізації системної конфесійної соціальної роботи – 2001 – 2010 рр.;
- етап професіоналізації соціальної роботи релігійних конфесій, починаючи з 2011 р. до теперішнього часу.

Тимчасові межі цих періодів здаються дещо неоднозначними, але вони досить чітко зафіксовані виникненням та набранням чинності законодавчими та програмними документами, орієнтованими на подальший розвиток недержавної соціальної роботи в Україні.

Передінституційний етап. 1990-ті роки стали часом початку благодійної практики, перших соціальних проектів, започаткування нових релігійних

соціальних сервісів (допомога бездомним, роздача гуманітарної допомоги незаможним, православні притулки). У цей час тільки починає складатися як клієнтела цих служб і саме коло суб'єктів допомоги. Найчастіше це добровільні помічники із найближчого оточення активних служителів. Вперше в Україні організуються як братства, так і сестринства надання соціальної допомоги.

Соціальна робота та соціальне служіння в Україні у 1990-х роках описані у науковій літературі дуже приблизно, важко домогтися точності в аналізі діяльності реформованих органів соціального забезпечення на тлі зміни законодавства до 1995 року.

Так само приблизно цей період – початок 1990-х представляють у наукових працях про формування соціального служіння різних конфесій. Разом з тим, широке служіння нужденним використовується як можливість повернення (Армія Спасіння), реінституціалізації (Євангеліко-Лютеранська церква, система хеседів українських іудейських громад) або реформування (виникають кілька всеукраїнських братств християн віри євангельської), релігійних об'єднань, впливу пропозиції нового релігійного продукту.

Термін «соціальна робота» зустрічається лише в «Основах соціальної концепції Українського об'єднаного Союзу християн віри Євангельської» (УОСХВЕ) як можливість взаємодії помісних церков та «інституту соціальних працівників» [20].

Проведена «монетизація» пільг, надання грошового еквівалента на оплату соціальних послуг мали істотно відкрити ринок соціального обслуговування для недержавної соціальної роботи. Проте недостатність поданих заходів (обмежена підтримка споживача послуг, неповна диверсифікація постачальників соціальних послуг) не призвела до повноцінного функціонування ринку соціального забезпечення [14, с.94].

Тривалі наукові дискусії щодо необхідності більшого залучення недержавних суб'єктів для надання соціальної допомоги населенню

фокусувалися на різних моделях та механізмах децентралізації соціального обслуговування, визнаючи необхідність державного втручання та регулювання ринкової пропозиції соціальних послуг.

Важливим механізмом розвитку соціальних програм та проектів громадських об'єднань (у тому числі і релігійних) стало запровадження у 2010 р. заходів державної підтримки соціально орієнтованих некомерційних організацій у реалізації ними таких видів статутної діяльності:

- «соціальне обслуговування, соціальна підтримка та захист громадян;
 - благодійна діяльність, а також діяльність в галузі організації та підтримки благодійності та волонтерства;
 - заходи щодо соціальної реабілітації, соціальної та трудової інтеграції»
- [14, с.94].

Формування нормативних правових документів конфесійних об'єднань, удосконалення державної системи підтримки соціальних проектів та програм некомерційних і зокрема релігійних організацій, дозволяють зробити висновок про розширення мережі та різноманітність суб'єктів соціального служіння.

Разом з тим, соціальна робота релігійних конфесій знаходиться в цей період на етапі обговорення та прийняття самої цієї категорії у внутрішній риториці релігійних організацій. Термін «соціальна робота» все частіше зустрічається в матеріалах сайтів та інтерв'ю співробітників релігійних організацій, але немає офіційних документів конфесій, які закріплюють використання цього поняття.

Нові законодавчо обґрунтовані вимоги до умов, змісту та якості соціальної роботи недержавних постачальників соціальних послуг дозволяють оцінити рівень професіоналізації соціальних послуг релігійних організацій. Подальша динаміка присутності релігійно орієнтованих організацій у реєстрах постачальників соціальних послуг, їх відгуки та дії щодо вдосконалення підбору персоналу допоможуть проаналізувати наступні етапи процесу професіоналізації соціальної роботи релігійних конфесій.

З 1991 по 2000 р. відбувся передінституційний етап розвитку, що характеризується розширенням практик благодійності та укоріненням соціального служіння релігійних конфесій.

Починаючи з 2000 по 2010 роки. соціальна робота релігійних конфесій набуває рис професії, опубліковано основні конфесійні програмні документи з вираженою соціальною позицією релігійних об'єднань, формується клієнтела та система соціальної допомоги та підтримки всередині релігійних конфесій [13].

Сучасний етап розвитку соціальної роботи в релігійних конфесіях визначається різними напрямками професіоналізації, що склалася системою відтворення кадрів релігійних соціальних служб, використанням соціальної роботи для згуртування релігійних громад, виходом соціальної роботи релігійних організацій на рівень надання соціальних послуг у рамках державного замовлення.

Конфесійна соціальна робота у своєму розвитку слідує за становленням світської і, насамперед, державної соціальної роботи, вбираючи риси, притаманні соціальній допомозі громадських об'єднань і доповнюючи їх релігійним ціннісно-нормативним комплексом, місіонерською спрямованістю, дбайливою роботою.

2011 р. став рубіжною віхою для соціальної роботи релігійних організацій у здобутті орієнтиру саме професійної діяльності. Документи Православної Церкви про церковну соціальну роботу поставили високу планку і визначили спосіб конструювання системи соціальних сервісів і методів надання соціальних послуг «згори», узагальнюючи вже існуючі всеукраїнські соціальні проекти, локальні парафіяльні ініціативи, заходи мережевих православних спільнот (братств та сестринських дій).

Як завдання церковної соціальної роботи церква визначає не дублювання системи державних соціальних служб, а «допомогу державі в тому, щоб

перетворити цю систему, внести в суспільство дух любові, діяльної віри, жертвовного служіння ближнім» [21, с.32] .

Результатом швидкісного будівництва церковної соціальної роботи православної церкви стала розгалужена мережа православних соціальних служб практично у всіх областях України; угоди про співробітництво церкви в особі самого об'єднання, єпархій та благочинь на місцях з різними органами державного управління, домовленості про пастирське піклування (духовне опікування) світських, у тому числі державних, соціальних установ; освітні програми вищої освіти з підготовки фахівців із соціальної роботи у православних вузах та училищах країни; ретельно підготовлені методичні посібники з практичної соціальної роботи на парафіях та у соціальних службах; проведення науково-практичних конференцій та організація системної наукової роботи з вивчення процесу розвитку церковної соціальної роботи в Україні та за кордоном.

До цього часу жодне інше всеукраїнське релігійне об'єднання не змогло повторити такі широкомасштабні структурні трансформації.

Разом із професіоналізацією конфесійної соціальної роботи «згори», що реалізується структурами Православної Церкви, процес розвитку професійної складової соціальної роботи інших конфесій відбувається в сучасній Україні за сценарієм «знизу», закріплюючи локальні ініціативи та проекти як уніфіковані соціальні послуги населенню.

До 2015 р. рівень професіоналізму та стадію процесу професіоналізації соціальної роботи релігійних організацій можна було оцінити за внутрішніми документами, опублікованими матеріалами конфесійних установ, а також за допомогою соціологічних досліджень.

Відомі опитування соціальних працівників та священнослужителів різних конфесійних громад, контент-аналіз інтерв'ю у період з 2008 по 2018 роки, показують слабе володіння респондентів професійним лексиконом соціальної роботи, недостатню, порівняно зі світськими фахівцями,

поінформованість про професійні компетенції фахівців та організаторів соціальної роботи. Але матеріали досліджень демонструють своєрідність конфесійної соціальної роботи та її неповторну соціокультурну специфіку у постановці мети та завдань, описі місії, тактики та стратегії роботи з персоналом та формуванні клієнтелі релігійних соціальних сервісів [18].

Рівень соціальних проектів соціальних служб українських релігійних організацій та об'єднань щорічно оцінюється на різноманітних конкурсах, що проводяться як державними фондами і іншими грантовими організаціями.

Насамперед, слід зазначити традицію соціальних конкурсів Православної Церкви України, що вже склалася, а також найбільш значущий для українських НКО досвід роботи грантових фондів. До прикладу слід згадати благодійну організацію Eleos-Ukraine, що представляє Синодальне Управління соціального служіння Православної Церкви України. Назва Eleos походить від грецького слова Ελέος – милість, милосердя, співчуття. ЕЛЕОС-УКРАЇНА – платформа взаємодії неурядових організацій, релігійних громад, державного сектору, заснована на демократичних цінностях та поза будь-якими видами дискримінацій з метою вирішення соціальних проблем.

Цільові групи Мережі «ЕЛЕОС» це люди, які опинились у складній життєвій ситуації та потребують сторонньої допомоги, у тому числі люди з обмеженими можливостями і хронічними захворюваннями; внутрішньо переміщені особи та члени їх сімей; діти і підлітки, які потребують корекції девіантної поведінки; підлітки, які значну частину часу проводять на вулиці (бездоглядні діти); мобілізовані до лав Збройних Сил України та члени їх родин [22; 23].

Конкурси Фондів, грантові проекти задають високу, спільну для спільноти недержавних соціальних суб'єктів усієї країни планку розробки та реалізації соціальних проектів та програм у спеціально закріпленій номінації «Соціальне обслуговування, соціальна підтримка та захист громадян».

Участь започаткованих релігійними конфесіями та об'єднаннями соціальних служб у конкурсах фондів та грантів та перемоги цих проектів свідчить про високий рівень надання соціальної допомоги у конфесійній перспективі.

1.2. Соціальна діяльність як невід'ємна частина існування релігійної конфесії

Соціальна діяльність у вітчизняній науці сприймається як сукупність дій різних категорій населення у соціальній сфері з метою перетворення суспільства, вирішення існуючих соціальних проблем та використовується у багатьох публікаціях останніх років без уточнення визначень.

Соціальна діяльність, організована, фінансована, реалізована релігійними конфесіями, у публікаціях українських дослідників та програмних документах конфесій ставиться у ряд з такими поняттями, як соціальне служіння, дияконія та благодійність [1, с.198]].

У кваліфікаційній роботі соціальна діяльність перебуває у фокусі уваги у її широкому розумінні як позитивна перетворююча активність у соціальній сфері в цілому, включаючи освіту, просвітництво, виховання, охорону здоров'я, тоді як соціальне служіння, дияконія та професійна соціальна робота спрямовані на надання соціальної допомоги людям у важкій життєвої ситуації; надання соціальних послуг. Благодійність розуміється нами як частина соціальної діяльності з тією різницею, що вона не вимагає систематичності, регулярності та особливої підготовки працівників.

Соціальна діяльність, на думку класиків соціогуманітарних наук та сучасних дослідників, є невід'ємною частиною існування релігійного інституту. Богословські концепції пропонують різноманітні обґрунтування

добрих справ і стають основою благодійності поширюючись на усю соціальну активність релігійних організацій. Соціальне служіння, надання допомоги нужденним описуються як найважливіші функції релігійної громади.

Все ж таки, звернення до місця та ролі соціальної діяльності в суспільній соціальній політиці різних релігійних напрямів стає все популярнішим і кількість наукових праць, присвячених цій тематиці неухильно зростає.

Слід наголосити, що у країнах Європи та США прийнято і в аналізі сучасної релігії говорити про значну участь релігійних організацій у формуванні соціальної політики держав, уточнюючи ці можливості на макрорівні як соціальних організацій так і на мікрорівні через просування релігійних норм і цінностей.

Проблематика соціальної діяльності релігійних організацій викликає необхідність вивчення питання залучення різних представників релігійної спільноти до надання соціальної допомоги. Священнослужителі, активні помічники, миряни, волонтери – спектр можливостей допомагати нині дуже широкий і різні аспекти цього процесу відбилися у працях українських і зарубіжних учених.

Тема поділу релігійної праці, оформлення спільноти релігійних професіоналів, взаємодії священнослужителів та вірян/прихожан виникає у соціології релігії у працях М. Вебера. Він обґрунтовує поділ кліру та мирян, називаючи релігійні професії, і серед них священників. Священнослужителі, за М. Вебером, є «узагальненим соціальним об'єднанням і є його службовцями, а також діють виключно на користь його членів». Як значну відмінність саме священників від інших релігійних професіоналів вчений називає «володіння спеціальними знаннями та професійною кваліфікацією» [10, с.102].

Така градація цілком узгоджується з положеннями сучасної соціології професій як галузевої науки, заснованої, зокрема, й у працях М. Вебера: професійне співтовариство вирізняється наявністю професійної організації праці та професійної кваліфікації, що дуже залежить від особистісних якостей.

Далі, звертаючись до вивчення форм панування М. Вебер встановлює характеристики професійної підготовки священників. На думку вченого, авторитет священнослужителя виходить з священної традиції. Священики дарують порятунок «з огляду на свою посаду», самі при цьому є членами «об'єднаного підприємства з дарування порятунку». Вони сповіщають про одкровення «певного змісту», сутність якого складає «вчення або заповідь» [3, с.115].

М. Вебер докладно досліджує процес професіоналізації священників та вплив, який здійснюють на нього пересічні члени громади – віряни.

Саме показник залученості вірян до справ громади дозволяють досліднику визначити «істинну громаду як ту, де віряни об'єднані тривалою спільною діяльністю і дійсно активно на неї впливають» [Там само].

Віряни здійснюють зворотній зв'язок зі священниками і можуть впливати на них формуючи традиції громади та за допомогою світського інтелектуалізму. Ідея загального священства аналізується М. Вебером і ставиться їм у протиставлення життя протестантських громад з недостатнім рівнем залучення рядових членів громади до її соціальної активності.

П. Бурдье пов'язує процес виникнення поля релігії з першим етапом урбанізації. Ключовими моментами виділення поля релігії стає присвоєння служителів культу виняткових прав на взаємодію зі священним, а також видалення з цієї дії вірян – «профанів у подвійному значенні».

Важливими положеннями теорії поля щодо поля релігії є формулювання очікування вірян від релігії формування світогляду, ідеального способу життя. Автор пов'язує рухливість змісту габітуса зі структурою релігійного попиту з боку вірян та релігійної пропозиції від служителів [11, с.51]. Саме у цій взаємодії позначається сила вірян як колективного споживача релігійних продуктів.

Залучення вірян у соціальну діяльність церкви поки що не стала пріоритетом для дослідників як у країнах світу так і в Україні. Робота

О.Кисельова «Урізноманітнення виявів соціального служіння релігійних спільнот» систематизує сучасні випадки використання класичних соціологічних трактувань аналізу активності священників та вірян. Співробітники без священничого сану в згаданих нею працях займають явно проміжне положення між священнослужителями та вірянами, що показує недостатню розробленість моделі такої діяльності. Позиція помічника не завжди стабільна: вона може бути проміжною перед прийняттям священника; стати основним становищем протягом усього активного періоду життя; і також можливе повернення до лав парафіян, або гойдалки з переходом туди і назад [12].

До прикладу, концепції навчання лідерів, ідея покликання до служіння, практика залучення окремих заходів залежать як від теологічних трактувань так і від традицій конкретної релігійної громади.

С.Здіорук аналізує взаємодію священників та вірян із залученням категорій «слухняності, смирення, благословення» [13].

Загалом, застосувавши категорії господарської етики М. Вебера нам вдалося успішно виявити мотивацію «господарської дії православного суб'єкта» та її вплив на формування мережевих структур у просторі Православної Церкви.

Священнослужителі православної церкви у різних офіційних документах і неформальних текстах представляють правильну з їх погляду поведінку вірян у поняттях послух – «делегування відповідальності та розподілу роботи» та благословіння – можливість «дозволення та ініціювання тієї чи іншої дії» і визначає механізми підтримки вірян силами клірика, який дав благословення на якийсь послух у центрі мережевої структури православ'я [14, с.75].

І.Б. Коваль проводить аналіз православної парафіяльної соціальної роботи, залучаючи ідеї М. Вебера про спеціалізовані знання релігійних професіоналів – соціальних працівників у громаді, підготовку яких на рівні вищої освіти розпочали з 2011 р. Автор вказує на протиріччя розвитку

церковної соціальної роботи у зв'язку з поділом секулярного та сакрального. На думку автора, «соціальна робота на парафії одночасно має підтримувати соціальний (у тому числі матеріальний) добробут людей і допомагати парафіянам виконувати свій християнський обов'язок», що може бути для неї не лише викликом, а й ресурсом розвитку [15].

Європейські дослідники М. Давелаар, Д. ван ден Торн, Н. де Вітте, Д. В'юмон, С. Квіпер аналізують практику рекрутування співробітників до закладів релігійної соціальної роботи. Перш за все автори визначають, що релігійність і релігійна приналежність відіграють важливу роль у відборі персоналу.

Релігійні організації та спільноти вважають за краще наймати для соціальної роботи своїх парафіян, переважно з помісних громад. Як правило, у релігійних некомерційних організаціях соціальної спрямованості та персонал, і клієнти є парафіянами своїх же церков. Це особливо притаманно протестантським деномінаціям [16, с.611].

Якщо організація заснована релігійною спільнотою, але має виключно соціальні цілі, сувора вимога релігійності може бути замінена на розуміння і повагу до релігії, що лежить в основі діяльності служби.

До професійних соціальних працівників вимоги суворіші – вони мають бути не просто парафіянами, а й активними членами своїх конгрегацій. Армія Спасіння та деякі інші протестантські деномінації відбирають персонал для своїх служб через поняття «покликання», «відродження»: «Якщо Ви не маєте нічого спільного з Біблією та християнством, ви не зможете відповідати вимогам нашої організації». Автори показують, що священнослужителі цих протестантських напрямів вважають дедалі важчим набирати персонал відповідно до цих специфічних вимог за умов загальної секуляризації [17].

Окремий дуже цікавий напрямок досліджень – образ служителів у поданні парафіян.

В.В. Козаков аналізує взаємодію священників і мирян і пропонує застосувати концепцію харизматичного лідера М. Вебера до образу священнослужителя, що формується у свідомості парафіян і ЗМІ.

Священик може бути представлений як формальний очільник помісної громади або об'єкт шанування. Дослідниками зафіксована практика ділити служителів на «духовних» і «не духовних», йдеться про можливість перетворення настоятеля приходу, на носія особливого духовного дару та наділення його парафіянами харизматичним впливом [14, с.91].

Для аналізу різноманітних аспектів розвитку соціальної роботи сучасних релігійних конфесій необхідний синтез теоретичних підходів, що поєднує класичні теорії – структурний функціоналізм, концепції секуляризації, підходи М. Вебера до аналізу ролі релігійних фахівців, ідеї Е. Дюркгейма про ресурси згуртованості релігійної спільноти. Найбільш адекватною концепцією є теорія релігійної економіки, що дозволяє аналізувати поведінку суб'єктів на ринку релігійної пропозиції, у тому числі, надання релігійно орієнтованої соціальної допомоги.

У даному підрозділі, не зайвим буде також розглянути питання соціальної взаємодії та ціннісно-нормативної системи. Протягом багатьох років держави формувалися під впливом релігійних заповідей та моральних цінностей. Релігія давала моральний критерій з метою оцінки як особистого, так і суспільного життя. Кожне релігійне співтовариство формувало і підтримувало особливу конкретно-історичну культуру, тобто систему ціннісних, нормативних та інших регуляторів соціальної взаємодії, що її поділяють її члени, починаючи з деяких спільних дій і наповнюючи їх особливим сакральним змістом. Так в фундамент всієї української культури було закладено християнські цінності. Соціальна активність, громадська діяльність, загалом, неможлива без опори на ціннісні орієнтації, цінності.

До прикладу Платонівський Сократ, розмовляючи зі своїм опонентом, відрізняє одне мистецтво від іншого тим, що кожне з них «приносить нам якусь особливу користь, а не користь взагалі: наприклад, лікування – здоров'я, корабельство – безпека під час плавання тощо.» [25, с.116].

Натомість Аристотель, розмірковуючи про те, чим є благо саме по собі, припускає, що «воно є різним для різних дій і мистецтв: одне благо для лікування, інше – для війська і так само для решти. Для лікування – це здоров'я, для війська – перемога, для будівництва – будинок і т.ін.». Далі Аристотель фактично вводить важливе уявлення про два класи цінностей, коли розмірковує про блага-засоби і про блага досконалих, кінцевих, які є цілями власними силами. Нині ці цінності позначаються як інструментальні і термінальні чи цільові [26, с.62].

Якщо відволіктися від словесних оболонок і вдуматися у сенс слів «благо» і «мистецтво», то ясно, що зараз можна назвати цінністю, а те, що Аристотель називає мистецтвом, – спеціалізованим видом діяльності, соціальною роллю тощо. При цьому цінність може розумітись якраз і назавжди поставлена мета спеціалізованого виду діяльності.

Обидва давньогрецькі мислителі переконані в наявності деякої цінності, в ім'я якої здійснюється той чи інший різновид діяльності. І це значно вірніша і точніша думка, ніж твердження, що у різних ролей різні мотиви. У різних ролей різні цінності, тоді як різні мотиви – у різних людей.

Саме цінності визначають перспективи розвитку нашого суспільства та формують характер особистості – конкретного представника культури даного суспільства. Цінності впорядковують реальність, будучи найважливішими компонентами регулятивно-нормативної системи суспільства.

Щодо поняття соціальні норми, то в них знаходить своє вираження своєрідність культури даного суспільства, її найважливішої складової частини – системи і цінностей.

Соціальні цінності, що поділяються суспільством або соціальною групою – це певна місія та переконання щодо цілей, яких необхідно досягти, і тих основних шляхів та засобів, які ведуть до цих цілей та надзавдань. Іншими словами, соціальні цінності відповідають на питання, як ставитися до того, що вже є, і до того, що можливо. У системі соціального регулювання цінності виступають як найбільш загальний елемент, що є основою вироблення іншого, наступного елемента – соціальних норм.

Соціальні норми можна класифікувати з різних підстав. Особливо важливий для ціннісно-нормативного регулювання життя суспільства їх розподіл на правові та моральні. Перші виявляються у формі закону, державного чи адміністративного нормативного акта, містять чіткі диспозиції, що визначають умови застосування цієї юридичної норми та санкції. Культура суспільства безпосередньо втілюється у змісті, історії та результатах практичної діяльності людей та їх груп. Вона відіграє вирішальну роль у регулюванні соціальних дій та взаємодій, у забезпеченні їх упорядкованості, цілісності, стабільності та передбачуваності соціального життя. Поза нормативною культурою були б неможливі спільні, узгоджені, цілеспрямовані дії членів суспільства, та й воно як єдине ціле.

Поведінка людини, що живе у світі собі подібних, залежить не тільки і не стільки від неї самої, скільки від людей, які спільно проживають і спільно діють, які взаємно впливають на поведінку один одного. При цьому із прогресом суспільства така залежність неухильно зростає, посилюється.

Соціальний зв'язок може виражатися в різних формах як у вигляді соціального контакту, що не суттєво впливає на життя і діяльність (наприклад, контакти прихожан під час богослужіння), так і у вигляді соціальної взаємодії. Соціальна взаємодія має місце тоді, коли люди порівняно глибоко, стійко та регулярно впливають на поведінку один одного, внаслідок чого відбувається не тільки поновлення, а й зміна соціальних відносин. Отже, соціальні відносини надзвичайно різноманітні і визначаються, передусім, ціннісними

орієнтирами, якими керуються у взаємовідносинах соціальні суб'єкти (багатство, влада, знання, статус, престиж, доброта, справедливість, дружба, кохання та інших.).

Відносно соціального регулювання та цінностей, то культурні норми та цінності людина пізнає у процесі соціалізації, взаємодія з іншими обумовлює поведінку особистості та життєві цінності. Але в ході соціалізації кожен знаходить здатність до самоототожнення, до самостійного мислення та дії. Тому соціальна активність призводить до непередбачуваних подій, результати їх діянь найчастіше безвідносні до їхніх намірів.

Так виникає об'єктивна потреба упорядковувати соціальну діяльність та гармонізацію соціальних відносин. Механізм соціального регулювання, що виконується моральними цінностями, загалом можна описати так. На основі практичного досвіду та теоретичних знань у суспільстві затверджуються певні соціальні цінності як загальноприйняті переконання з приводу цілей, яких люди повинні прагнути, як основа моральних принципів. На основі виробляються конкретні правила поведінки (соціальні норми), зазвичай як у законах та інших нормативних актах, у нормах моралі і природного права, які безпосередньо регулюють поведінку людей відповідно до цінностей цієї культури. Спираючись на соціальні норми, суспільство заохочує чи карає своїх членів залежно від їх конкретної реальної поведінки, тобто застосовує позитивні чи негативні санкції.

Протягом минулих століть становище людини у світі розглядалося і розумілося у тих моделях традиційного, малодиференційованого суспільства, у якому кожен індивід включений у всі існуючі нечисленні інститути: держава, церква, громада, сім'я. У разі простих форм соціального досвіду Церква легко доносила до людини свою звістку.

У плюралістичному суспільстві все відбувається навпаки: людина не може бути включена до всіх численних інституційних структур. У той самий час вона настільки обплутана соціальними зв'язками, що не мислиться як

незалежна істота. Суспільство секулярне і плюралістичне, а індивідуальний досвід індивіда випадковий, різноманітний і приймає різні конфігурації. Тому Церква сьогодні має заповнювати методи своєї місії, стаючи активною та наступальною, здатною «проникати» в інші соціальні сфери, приходити до людини. Соціальне вчення та соціальне служіння є пізнання специфіки цих соціальних областей для проникнення в них християнської етики.

На відміну від постійного традиційного соціуму, суспільство модерн постійно змінюється. Принципи розвитку та модернізації, створені для цього соціальні інструменти — інститути, перетворюють суспільство на об'єкт інтенсивної соціальної інженерії. Змінюються і етос, і норми життя суспільства. Відповідно, радикально змінюються механізми соціалізації та морального регулювання індивіда. На місце моралізування вступають структурно-інституціональні зміни, до яких активна та розумна особистість самостійно пристосовується. Завдання християнської соціальної етики впливати на ці інституційні зміни.

Синхронно із соціальними змінами змінюється структура етичної свідомості. Традиційна етика персональних відносин у суспільстві стає однією з багатьох професійних та інституційних стратегій. Якщо Церква обмежиться моральною проповіддю, то перетвориться на одну з інституційних нормативних систем, важливих насамперед для віруючих. Універсалізувати моральне слово Церкви дозволяють соціальна етика та соціальне служіння.

Трансформація сучасного суспільства веде до ситуації, що життя Церкви починає незворотно змінюватися. Церква зберігає свою сутність і завдання: нести світові Слово Боже і виконувати рятівну місію. Використовуючи своє соціальне вчення, Церква простягає дар Богопізнання до можливості висвітлити зміст соціального життя. Вона визначає при цьому ті завдання та методи соціального служіння, які є прийнятними для сучасного суспільства.

Протягом тисячоліть релігія виступала регулятором життєвого досвіду, саме вона конструювала сенсосоціальний світ. Надаючи сприйняття світу

шляхом безпосереднього розуміння його «сенсу», релігія забезпечувала найглибші відносини людей, визначаючи їх мотивацію та поведінку. Але в процесі секуляризації релігія втратила свою функцію на вище визначення реальності, що привело суспільство до глибокої кризи, екзистенційного вакууму, втрати сучасними людьми сенсу життя.

Однак, у сучасному західному суспільстві (та й у українському – авт.) релігія, як частина культури, відіграє більш значну роль, ніж у середині ХХ ст., коли провідними були матеріалістичні цінності. Незважаючи на зменшення інституційної релігії, все більше людей проводить час у роздумах про сенс і призначення життя. Панування інструментальної раціональності поступається місцем зростаючої потреби у вищих цілях.

1.3. Соціальна робота державного сектору та релігійних конфесій: спільне і особливе.

Трансформація сучасного суспільства веде до такої ситуації, що життя Церкви змінюється, однак Церква зберігає свої сутність і завдання: нести світові Слово Боже і виконувати свою рятівну місію. Водночас у 90-х роках минулого століття ознаменований поверненням Церкви до соціальних інститутів, які визначають стратегії соціальної політики в країні. Останніми роками існує стійка позитивна динаміка у розвитку церковної благодійності.

Соціальна діяльність Церкви є одним із видів діяльності, що має свою специфіку, так само як і світська соціальна робота.

В даний час Церква активно формує своє уявлення про власну участь у суспільному житті, завдяки чому активно розвивається церковна соціальна діяльність.

Це внутрішні причини, які спонукають віруючих людей займатися соціальним служінням. Внаслідок розвитку ринкової моделі благодійності відбувається делегування відповідальності з боку державного сектора на користь приватного. При цьому передбачається, що вирішення соціальних проблем має базуватися на неоплачуваній волонтерській роботі або діяльності громадських організацій, а також на розвитку власних ресурсів людини, а не програмах, що фінансуються державою. Передбачається, що ті, хто потребує незабаром, обиратимуть, де саме і в кого отримувати соціальні послуги, у тому числі з'явиться можливість отримувати допомогу від релігійних організацій.

Однак не слід сприймати соціальне служіння зі світської точки зору. Є низка положень які дозволяють церковним соціальним працівникам, ідентифікувати себе, як частину корпорації соціальних працівників і бачити соціальне служіння як пізніше відгалуження від соціальної роботи.

Як зазначає Марина Маджалій, це пов'язано з кількома причинами.

«По-перше, датування народження церковного служіння. Церковне соціальне служіння виникло з народженням Церкви. Отже, соціальне служіння Церкви є давнішим, ніж корпорація соціальних працівників - світських професіоналів.

По-друге, саме розуміння церковного соціального служіння як виду соціальної роботи.

Термін соціальне служіння служить, як правило, для позначення діяльності, що здійснюється релігійними організаціями, на відміну від соціальної роботи, що виконується державними організаціями, - соціальним обслуговуванням населення, соціальним захистом, соціальною політикою» [18, с.58].

Соціальне служіння – це історично сформована сукупність організованих форм соціальної діяльності релігійних організацій, що є невід'ємною частиною практичної реалізації віровчення, що полягає в актах милосердя та благодійності щодо конкретних осіб як носіїв образу і подоби Божої [16].

Соціальне служіння сприймається як один із каналів поширення релігійними організаціями своїх поглядів, зокрема, серед невіруючих чи послідовників інших релігій, тобто місіонерської роботи. Православна думка у цьому питанні наближається до того, що благодійна діяльність не повинна бути плацдармом для цілеспрямованого місіонерства, не повинна применшувати потенціал безкорисливості та гуманності цієї діяльності.

Третє – витоки. Гуманістичні та демократичні ідеали не є передумовами нашого соціального служіння, хоч і радикально не суперечать йому.

Згідно з «Основами Соціальної Концепції Православної Церкви України», «у міру секуляризації високі принципи невідчужуваних прав людини перетворилися на поняття про права індивіда поза його зв'язком з Богом [18].

При цьому охорона свободи особистості трансформувалася на захист свавілля (доти, доки воно не шкодить іншим індивідуумам), а також на вимогу від держави гарантій певного матеріального рівня існування особистості та сім'ї.

У системі сучасного світського гуманістичного розуміння громадянських прав людина трактується не як образ Божий, а як самодостатній суб'єкт. Однак поза Богом існує лише людина занепада, дуже далека від ідеалу досконалості, явленого християнам Христом.

Тим часом для християнської правосвідомості ідея свободи та прав людини нерозривно пов'язана з ідеєю служіння. Права потрібні християнинові, перш за все для того, щоб, володіючи ними, він міг якнайкраще здійснити своє високе покликання до «подоби Божої», виконати свій обов'язок перед Богом і Церквою, перед іншими людьми, сім'єю, державою, народом та іншими людськими спільнотами [24].

По-четверте, церковні соціальні працівники не можуть обмежити цілі нашої діяльності досягненням усілякого благополуччя адресатами нашого служіння.

Церковне соціальне служіння – це діяльність, яка є невід'ємною стороною життя Церкви, як Боголюдського організму, в якій незбагненним для нас чином поєднуються людські зусилля віруючих з дією Божественної Енергії.

Завдання цього служіння – практична допомога людям у несенні їхнього життєвого хреста, незалежно від їхнього ставлення до віри, - підпорядкована головній меті душпастирства – спасіння людини через віру. Інше завдання – активна участь у «добрих справах, спрямованих на покращення духовно-морального та матеріального стану навколишнього світу», - підпорядкована цілям Місії Церкви та спрямована на діяльне свідчення про віру Церкви перед навколишнім світом [18, с.59].

Церковні священослужителі говорять про те, що самостійної мети церковне соціальне служіння не має. «Вся наша діяльність підпорядкована загальноцерковним цілям, які зводяться до головної - Порятунк людства загалом та окремих людей – зокрема. Досягнення ж гармонії та благополуччя в людському суспільстві нами передбачається в рамках сподівань, висловлених у Молитві Господній: «Нехай прийде Царство Твоє...» і «...нехай буде воля Твоя, як на Небесах так і на Землі». Тим не менш, ми не спокушаємось можливістю побудови Раю на землі в нинішньому столітті» [12].

Також важливо відзначити ще одну відмінність. Критерієм практичної ефективності соціальної роботи як професійної діяльності зазвичай служить суспільна користь. У разі церковного соціального служіння, крім суспільної користі, може мати значення моральне благо. Ці дві категорії одна одній не суперечать, але і не ідентичні.

Наприклад, старанність св. ап. Павла зі збору коштів на допомогу Єрусалимській громаді з погляду суспільної користі було неефективним, бо остання через невеликий проміжок часу припинила своє існування, що було цілком передбачуваною подією. Однак моральне благо, яке отримали з цього християни Коринфської та Македонської Церков, що полягало в зміцненні

духу братолюбства та милосердя, і моральні уроки апостольських послань пережили сучасників першохристиян.

По-шосте, відрізняються також підходи до адресатів соціального служіння та клієнтів соціальної роботи. Соціальна робота, як професійна діяльність, найчастіше використовує персональний підхід до клієнта, тобто, такий підхід, коли адресат соціальної роботи розглядається виключно як конкретна особистість із конкретними проблемами та запитами.

Ці проблеми та запити займають основну увагу соціального працівника, вирішення проблем та задоволення запитів становить завдання його роботи. Добре, якщо особистість підопічного при цьому не зникає з поля зору, це багато в чому залежить від особистості соціального працівника, від його моральної особи, культурного рівня.

На відміну від світських соціальних працівників, ми сприймаємо адресат соціального служіння насамперед з архетипної точки зору. Ми в підопічному зобов'язані в першу чергу бачити «меншого брата» або образ Христа. Тільки подумки вилучивши людину з контексту світу цього з його зовнішнього лушпиння, ми здатні побачити справжнє обличчя нашого підопічного [12].

Соціальні працівники – професіонали не встигають чи не ставлять своїм завданням бачити в людині глибини, що відкриваються християнинові, насамперед пастирю. Коли ми побачимо в людині образ Божий, архетипний підхід вже може поступитися місцем персональному.

Завдання церковної соціальної роботи — не дублювати систему державних соціальних установ, а допомогти державі перетворити цю систему, внести в суспільство дух любові, діяльної віри, служіння жертвовного ближнім, запропонувати нові технології, нові форми роботи. Від Церкви має виходити ініціатива діяльної допомоги, яка має на меті повернути людину в суспільство, дати радість життю.

Якщо говорити про загальний розвиток церковної соціальної діяльності, то вона вже має деякі ознаки інституціоналізації та розподіл за рівнями,

оскільки від цього залежать функції, форми та методи роботи церковних соціальних працівників.

Нині спостерігаються ознаки інституціоналізації соціального служіння: створюються спеціальні структури, якими реалізуються соціальні програми.

Здійснення соціальної діяконії Церкви відбувається в основному через єпархії, діяльність яких у цій сфері координується, до прикладу в ПЦУ, Синодальним управлінням соціального служіння ПЦУ. На сьогодні, головою Синодального управління соціального служіння в православній церкві України є митрополит Донецький і Маріупольський Сергій Горобцов.

Відділ прагне проводити не стільки масштабну, скільки адресну соціальну роботу, допомагаючи нужденним верствам населення (багатодітним сім'ям, інвалідам, літнім, сиротам, самотнім матерям) і бажаючи «стати повноправним суб'єктом тієї соціальної політики, яка могла б змінити нинішню кризову ситуацію [22].

Відповідно до концепції Синодального управління соціального служіння мета церковних соціальних установ та всієї благодійної діяльності Церкви — множення любові, наближення як підопічних, так і тих, хто надає їм допомогу, до Бога, відновлення образу Божого в людині, змученій різними різновидами, стражданням, наслідками гріхів (як своїх власних, так і всього суспільства) [24].

Основною метою Синодального управління соціального служіння є:

— Координація та сприяння у роботі церковних соціальних починань у всіх єпархіях.

— Розробка та впровадження ефективних методик допомоги всім категоріям нужденних, враховуючи історичні та духовні традиції Православ'я.

— Організація обміну досвідом та навчання церковних соціальних працівників, а також міжконфесійного обміну досвідом.

— Організація ефективної співпраці з державними структурами всіх рівнів, а також із громадськими організаціями та підприємницькими структурами.

— Популяризація ідеї щодо необхідності особистої участі у справах милосердя, привернення уваги до потреб знедолених; залучення у сферу благодійності можливо ширшого кола громадян, і організацій.

— Створення загальноцерковного масового добровольчого руху милосердя.

— Створення загальноцерковних програм залучення масових приватних пожертв на соціальні проекти Церкви.

— Лобіювання у вищих державних органах законів, які сприятимуть розвитку благодійності [24].

Основні завдання управління:

Загальна координація церковної соціальної діяльності:

— Створення інтерактивної бази даних благодійної діяльності церкви по всіх єпархіях.

— Проведення навчальних семінарів, конференцій та зустрічей, націлених на передачу досвіду, включаючи Інтернет-конференції, Інтернет-семінари та форуми.

— Системна взаємодія з державними органами на всіх рівнях з метою створення умов для плідної співпраці церковних та державних соціальних установ.

— Налагодження взаємодії з МНС для оперативного залучення священиків, сестер милосердя та добровольців у надзвичайних ситуаціях.

- Координація зусиль із суміжними Синодальними відділами; участь у роботі профільної комісії Міжсоборної присутності. Допомога у розвитку загальноцерковних соціальних проектів:

- Створення та підтримання стандартів соціальної діяльності; розробка та впровадження типових програм та методик із соціального служіння; видання

методичних матеріалів; надання учасникам церковної соціальної роботи методичної допомоги.

— Погодження напрямків, термінів, видів соціальної діяльності у єпархіях.

- Створення грантових механізмів підтримки наявних вдалих починань.

— Допомога у пошуку початкового фінансування для запуску нових перспективних соціальних проєктів.

— Допомога у вирішенні правових питань, пов'язаних із соціальною діяльністю.

— Контроль якості та ефективності благодійної та соціальної діяльності церковних організацій на місцях.

У сфері зв'язків із громадськістю:

— Систематичне інформування суспільства про соціальну діяльність Церкви за допомогою церковних інтернет-ресурсів та друкованих видань, а також роботу із зовнішніми ЗМІ.

— Організація семінарів, виставок, конференцій, інтернет-ресурсів, публічних акцій та інших заходів, націлених на активізацію соціальної діяльності та популяризацію у суспільстві ідеї милосердного служіння ближнім.

- Підвищення суспільної значущості соціального служіння засобами соціальної реклами [Там само].

Завдання Єпархіального рівня. Загальне керівництво єпархіальними підрозділами, які працюють у сфері соціального служіння та благодійності, здійснюють правлячі архієреї, які визначають напрями та пріоритети діяльності таких підрозділів залежно від наявних потреб у конкретній єпархії, а також, за поданням благочинних, визначають міру участі парафій у соціальній діяльності з їхнього розташування, кількості парафіян і матеріального достатку.

Керівники єпархіальних відділів можуть підтримувати партнерські відносини з регіональними органами виконавчої влади у сфері соціального захисту, охорони здоров'я, освіти для вирішення соціальних проблем. Партнерство може дозволити вносити зміни до регіональної соціальної політики, впливати на прийняття рішень на регіональному рівні.

Благочинницький рівень. На рівні благочиння загальна організація, координація та контроль у царині церковно-соціальної роботи ведуться під керівництвом благочинного. Безпосереднє здійснення цієї роботи має бути покладено на штатного благочинницького соціального працівника. Благочинний рівень дозволяє об'єднати зусилля кількох парафій, перерозподілити сили між парафіями та парафіяльними соціальними працівниками, а також організовувати спільні заходи за місцем проживання.

Парафіяльний рівень. На парафіяльному рівні загальна організація, координація та контроль церковно-соціальної роботи перебувають у компетенції настоятеля. Безпосереднє адміністрування та виконання цієї роботи має бути покладено на штатного парафіяльного соціального працівника, який у своїй діяльності має орієнтуватися на соціальні проблеми у громаді, а вирішуватись силами парафіян. Цей рівень орієнтований на вирішення конкретних проблем, в розвитку солідарності між парафіянами, зміцнення єдності.

У монастирях. Монастирі, будучи центрами аскетичного подвигу та молитви, здавна брали участь у справах милосердя та благодійності. Монастирі можуть здійснювати з урахуванням особливостей їх внутрішнього життя ті самі види соціального служіння, як і парафії.

Висновки до першого розділу Змінюються і етос, і норми життя суспільства. Відповідно, радикально змінюються механізми соціалізації та морального регулювання індивіда. На місце моралізування вступають структурно-інституціональні зміни, до яких активна та розумна особистість

самостійно пристосовується. Завдання християнської соціальної етики впливати на ці інституційні зміни.

Синхронно із соціальними змінами змінюється структура етичної свідомості. Традиційна етика персональних відносин у суспільстві стає однією з багатьох професійних та інституційних стратегій. Якщо Церква обмежиться моральною проповіддю, то перетвориться на одну з інституційних нормативних систем, важливих насамперед для віруючих. Універсалізувати моральне слово Церкви дозволяють соціальна етика та соціальне служіння.

РОЗДІЛ II. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЕСІЙ

2.1. Структурний аналіз інституту соціального служіння п'ятидесятників в Україні

Церква ХВСУ в Україні є досить значимою в суспільному просторі своїми соціальними проектами та діяльністю оскільки вона «стала лідером за кількістю та масштабами соціальних ініціатив» [12, с.489]. Адже саме п'ятидесятництво має здатність не тільки вистояти в складних умовах глобалізації, а й ефективно розвиватися та функціонувати в них [9, с.147]. І хоча досвід благодійницької діяльності Церкви є досить різноманітним, сама ж специфіка прояву її соціальних функцій в сучасному суспільстві та безпосередній зв'язок з потребами людини висвітлені недостатньо. Звідси випливає необхідність релігієзнавчого вивчення і соціально-філософського осмислення специфіки і перспектив участі ЦХВСУ у вирішенні актуальних проблем суспільства.

Так як в теперішній час роль і функції релігійної компоненти набувають значного посилення в структурі українського соціуму, ЦХВСУ вбачає нагальною необхідністю займатися соціально значущою діяльністю.

На сучасному етапі досить важливою є участь Церкви ХВСУ у вирішенні таких суспільних проблем, як пияцтво, наркоманія, проблема ВІЛ/СНІДу та інших соціально небезпечних чинників, а також допомога дітям-сиротам, молоді та людям похилого віку. Вона проявляється як вираз любові та відповідальності як перед Богом так і суспільством (своїми ближніми) - *«Ми, сильні, повинні нести слабості безсилим, а не собі догоджати. Кожен із нас нехай догоджає ближньому на добро для збудування»* (Рим.15:1–3).

Також діяльність соціального служіння Церкви направлена на духовну опіку незахищених і покинутих верств населення. На сьогоднішній день це:

- служіння в місцях позбавлення волі і членам їх сімей, а також допомоги працівникам департаменту виконання покарання (це служіння охоплює 69 колоній України, у тому числі жіночі і дитячі);
- служіння алко- і наркозалежним – 55 реабілітаційних центрів, більш ніж на тисячу ліжкомісць;
- служіння вуличним дітям-сиротам – 23 дитячих реабілітаційних центри. Ця робота проводиться спільно з міжнародною місією «Агапе».

Для більш широкої діяльності та ефективної роботи в сфері соціального служіння ЦХВСУ розроблені програми підготовки соціальних працівників. Наприклад, з 2006 року організований центр «Маханаїм» для майбутніх служителів соціальної роботи. Тут проходять практику і навчання служителі з багатьох регіонів України. Центри реабілітації були засновані у містах Дрогобич, Кам'янець-Подільський, Миколаїв та ін. А також проводиться підготовча робота у м. Бахчисарай.

У 2008 році було засновано факультет соціального служіння при Київській Богословській Семінарії «Благодать та Істина». У навчальному процесі беруть участь викладачі вищих духовних учбових закладів, Державний департамент з питань виконання покарань, а також Києво-Могилянська Академія - школа «Практична соціальна робота». Навчання проходять служителі зі всієї України [8].

Церква ХВСУ має свою концепцію соціалізації в контексті есхатологічного вчення, яка заснована на словах, сказаних Ісусом Христом і записаних в Євангелії від св. Матвія 25:35–36: *«Бо Я голодував був і ви нагодували Мене, прагнув і ви напоїли Мене, мандрівником Я був і Мене прийняли ви. Був нагий і Мене зодягли ви, слабував і Мене ви відвідали, у в'язниці Я був і прийшли ви до Мене»*. А також конкретну ціленаправленість соціальної діяльності – це проповідь Євангелії, духовна і благодійна опіка, допомога

залежним людям і незахищеним верствам населення, основними напрямками якої є наступні форми соціального служіння:

- Реабілітація нарко-, алкозалежних людей, а також тих, хто звільнився з місць позбавлення волі. Організація і відкриття нових реабілітаційних центрів по всій території України.
- Праця з людьми без певного місця проживання. Надання соціальної, духовної і моральної реабілітації для даної категорії людей. Організація і відкриття нових реабілітаційних центрів по всій Україні.
- Відвідування дітей-сиріт у дитячих притулках і будинках, праця з вуличними дітьми. Організація сиротинців, будинків сімейного типу. Програма з усиновлення (опікунства).
- Праця в медичних закладах, нарко- і тубдиспансерах. Координація Церквою певних медичних закладів.
- Відвідування місць позбавлення волі (чоловічих і жіночих колоній, колоній для неповнолітніх злочинців, слідчих ізоляторів).
- Відвідування вдома, у медичних закладах людей з фізичними відхиленнями, інвалідів і людей похилого віку. Сприяння духовному пробудженню і моральному відродженню даної категорії людей через розповсюдження основних принципів християнської моралі. Організація і відкриття будинків милосердя по всій території України.
- Профілактика негативних явищ у навчальних закладах. Здійснення просвітницької діяльності серед молоді шкіл та інших навчальних закладів з питань профілактики і звільнення від алкогольної та наркотичної залежності; профілактики ВІЛ/СНІДу; чесності у взаємовідносинах і святості дошлюбних і шлюбних відносин, відповідальності батьківства і материнства, впливу музики і телебачення на розвиток особистості.
- Навчання і підготовка для відповідної праці служителів.
- Взаємодія з громадськими, релігійними і державними організаціями, а також висвітлення проблем залежних людей і незахищених верств

населення в ЗМІ.

- Турбота помісних Церков про всі напрямки соціального служіння [4].

Соціальна діяльність Церкви за своєю сутністю є антропологічною, оскільки вважається, що соціально-економічне життя будь-якої суспільної системи повинно вшановувати і розвивати гідність людини й повноту її покликання. Характерно, що досягнення сотеріологічної мети ставиться в залежність від того, як той, хто слухає Ісуса Христа, заохочується до більшої любові в служінні ближньому.

До важливих аспектів соціального служіння ЦХВСУ можна віднести, по-перше, принципи братерської любові, за якими пропонується організовувати милосердницьку роботу не лише в рамках своєї конфесії, але й об'єднувати зусилля віруючих з представниками інших християнських течій. Загалом Церква, виходячи з необхідності служіння ближнім, веде мову про діалог між усіма людьми, незалежно від світогляду та конфесійних орієнтацій, беручи за основу те, що їх об'єднує – *«дбаючи про добро не тільки перед Богом, але й перед людьми»* (2Кор.8:21).

Потрібно зауважити, що соціальна діяльність Церкви занована на біблійних засадах, як про цезасвідчив старший Єпископ Церкви християн віри євангельської України, М.С. Паночко, в доповіді за круглим столом у м. Київ. Звернувши увагу на соціалізацію особистості в контексті есхатологічного вчення Церкви ХВСУ, він сказав, що «XX ст. увійшло в історію людства не тільки великими військовими конфліктами, революціями і соціально-економічними потрясіннями, але й великими духовними зрушеннями. В Україні почався потужний Євангельський рух, що привів до утворення багатьох сотень євангельських Церков. Втомлені бездуховністю та моральним зубожінням, люди спраглою душею потяглись до Біблії, а вона має надзвичайну духовну силу, яка здатна змінювати людей із зіпсутими серцями на здорових і тверезомислячих, здатних робити добро всім людям. Коли Церква пам'ятає про людей і турбується про їхню долю, вона стає сильною та

авторитетною» [17].

Доля Церкви ХВС, як і доля інших церков України, була надзвичайно трагічною у 30–40 рр. двадцятого століття. Репресивний апарат тодішньої влади ліквідував жорстоко і підступно керівництво ЦХВС, а сотні церков змушені були піти у підпілля. Але й тоді Церква ХВС не втрачала своєї соціальної спрямованості – допомагала сиротам і бідним людям, турбувалася про багатодітні сім'ї та людей похилого віку.

Радянське законодавство забороняло церкві займатись благодійністю, мотивуючи це тим, що всі соціальні проблеми вирішуються на державному рівні. Церква була в державі, але й поза державою.

За роки незалежності нашої країни ЦХВСУ виросла майже до 1500 громад, вірні яких живуть і працюють у всіх сферах нашої країни. Вони мають велику можливість включатися в соціальну роботу на державному рівні та не бути осторонь тих проблем, які виникають у нашій країні. Адже християни є свідомими громадянами своєї країни, які активно включаються у всі суспільні процеси. Особливий вклад християн спрямований саме на соціальну сферу, щоб допомогти у вирішенні кризових моментів, які виникають у суспільстві. Адже сама сутність християнства – це служіння Богові через служіння ближньому.

Для реалізації цієї програми у структурі ЦХВСУ створено Відділ соціальної роботи, яким ведеться цілеспрямована благодійна діяльність за такими напрямками:

а). серед дорослих:

- відкрито та працюють 35 реабілітаційних центрів для нарко- та алкозалежних, де на сьогоднішній день стаціонарно проходять реабілітацію близько 700 осіб, амбулаторно – близько 2500 осіб;
- відвідування 59 колоній в Україні, де майже 4000 ув'язнених отримують регулярну консультацію для подальшого виправлення свого життя;
- постійно проводиться робота з родинами ув'язнених та особами, що

проходять реабілітацію з надання психологічної, медичної і духовно-моральної підтримки;

- підготовка служителів для подальшої роботи в соціальній сфері.

б). серед дітей та підлітків:

- створено та утримуються на кошти громад і індивідуальних пожертвувань спонсорів 20 дитячих будинків-сиротинців, в яких виховуються 510 дітей та підлітків;
- підтримування церковними громадами 11 прийомних сімей та 6 дитячих будинків сімейного типу, де виховуються 95 прийомних дітей;
- постійне проведення церковними громадами благодійних обідів для дітей-сиріт, напівсиріт, інвалідів, малозабезпечених (харчуються 2040 чоловік);
- надано гуманітарну допомогу для 690 малозабезпечених родин (загальною кількістю 6325 чоловік);
- місяцями ЦХВСУ надається постійна гуманітарна допомога для 46 шкіл-інтернатів (отримують її 7800 учнів);
- допомага церковними громадами у проведенні ремонту будівель і в обладнанні класів та інших приміщень; надання гуманітарної допомоги притулкам, училищам соціальної реабілітації, колонії у справах неповнолітніх – приблизно 450 дітей, а також на кошти церковних громад і місій щороку оздоровлення проходять приблизно 4500 дітей-сиріт, напівсиріт, з малозабезпечених та багатодітних родин;
- при багатьох місяцях ЦХВСУ працюють лікарі-волонтери з надання безкоштовних медичних послуг для малозабезпечених сімей (стоматологічна допомога, дородова допомога, консультації фахівців та надання безкоштовно медикаментів);
- при ЦХВСУ працює мобільна медична клініка «Надія в дії», яка надає безкоштовні медичні послуги для сільського населення та малозабезпечених і багатодітних родин (медичний огляд та надання

відповідних консультацій лікарями-волонтерами);

- при місії «Братерство без кордонів» створено благодійний центр, який сприяє професійному навчанню дітей-сиріт, напівсиріт та з малозабезпечених родин. В ньому є три класи: клас, де навчаються на швачок 6 дівчаток; клас, де навчаються на кухарів – 50 чоловік; комп'ютерний клас – 75 чоловік.

в). доброчинність та милосердя:

- церковними громадами отримано та безкоштовно роздано для кризових категорій населення України десятки тисяч тонн гуманітарної допомоги (одяг, продукти харчування, канцтовари, засоби особистої гігієни, медикаменти).

г). профілактична робота:

- волонтерами церковних громад ведеться велика профілактична робота у багатьох дитячих та молодіжних закладах по пропагуванню здорового способу життя (здіянні програми проти СНІДу, наркотиків, алкоголю, куріння). Проводяться дитячі та молодіжні програми духовно-морального змісту, спрямовані на поширення високоморальної культури поведінки в дитячому та молодіжному середовищі.

Добрим прикладом є діяльність МБО «Служба порятунку дітей», яка з 2001р. робить значний внесок у вирішенні багатьох соціальних проблем м. Києва. Її метою є забезпечення захисту безпритульних дітей від насилля на вулиці, їх реабілітація та повернення в сім'ю. Адже, за останніми даними в Україні проживає 200000 безпритульних, бездоглядних і позбавлених батьківської опіки дітей, які потерпають від жалюгідних життєвих умов, насильства, різного роду залежностей та хвороб. Не отримавши належної уваги і виховання, вони опиняються «поза суспільством», стають персонами *nongrata* і, як наслідок, часто обирають кримінальний шлях.

Усвідомлюючи складність даної проблеми, МБО «Служба порятунку дітей» розробила модель повноцінної реабілітації дітей вулиці. Так, в місті

Києві було створено мережу Центрів допомоги бездоглядним та безпритульним дітям, кожен з яких сприяє поверненню дитини до нормального суспільно-корисного життя.

У зв'язку з цим старший Єпископ Церкви Михайло Степанович Паночко подав пропозиції від ЦХВСУ, які сприятимуть оздоровленню суспільства та наближенню його до кращих зразків:

- Розробити та прийняти Концепцію державно-церковних відносин, в основі якої мають лежати партнерські стосунки.
- Державним органам влади, що покликані сприяти і підтримувати всі добрі починання, повернутись обличчям до Церкви, що дасть змогу ефективніше використовувати потенціал Церкви для оздоровлення суспільства в його духовному, моральному та соціальному вимірах.
- Розробити на державному рівні комплексну програму, що вирішувала б низку глибоких соціальних проблем в їх зародковому стані, а саме: обмеження (а краще заборона) реклами алкоголю та тютюну; жорстка позиція щодо наркодилерів та наркотиків; заборона аморальності, насилля та жорстокості в фільмах, передачах та ЗМІ; заборона самогоноваріння; прийняти закон про заборону абортів; пропагувати здоровий спосіб життя всіма можливими способами, розповідаючи про щасливі сім'ї, пропагуючи здорове дозвілля християнської молоді, а не вбивства і гвалтування; відкрити доступ Церкві до державних ЗМІ, які переважно замовчують соціальну роботу Церкви.
- Всебічно сприяти включенню до навчальних програм всіх навчальних закладів предметів, що вчать високих християнських цінностей (християнська етика і т.д.). Це буде найкращою інвестицією в молоде покоління українців» [7].

Серйозна увага соціалізації особистості приділяється в підготовці майбутніх служителів церкви. Так, є чимало прикладів добродійної роботи духовних навчальних закладів та різних общин ЦХВСУ по всій Україні.

Наприклад, студенти Львівської Богословської та Чернівецької Біблійної Семінарії пов'язують вивчення предметів спеціалізації з практичною діяльністю у справах милосердя та добротності, за приписом, *«щоб Божа людина була досконала, до всякого доброго діла готова»*. (2Тим.3:16,17). Вони проводять різні заходи, проявляючи любов і опіку в дитячих притулках та інтернатах, а також відвідують слідчі ізолятори, виправні колонії, забезпечуючи засуджених продуктами харчування і одягом, а також проводиться духовно-освітня робота. При багатьох релігійних громадах ЦХВСУ постійно діють благодійні їдальні для соціально незахищених осіб.

Церква ХВСУ зробила також добрий почин в служінні ближньому під час релігійних свят. Наприклад, Чернівецька Біблійна Семінарія робить святкові подарунки для дитячого притулку та Чернівецького СІЗО. Студентами семінарії спільно з церквою «Благодать» і адміністрацією дитячого притулку був організований святковий стіл і зроблені подарунки бездомним дітям. До речі, у згаданій церкві є добра традиція кожного року на різдвяні свята дарувати нужденним людям продуктивні пакети, беручи списки бідних, хворих та самотніх людей в службі соціального забезпечення та в сільській раді.

На даний час для реалізації соціальних проєктів Церкви ХВСУ в 16 областях України діють 27 місій милосердя і добротності та 42 реабілітаційних центри. Напрямки соціального служіння реалізуються в різних формах. Крім праці з нарко- та алкозалежними, в 18 областях України діють 58 відділів служіння для ув'язнених і в 12 областях є 16 сиротинців та 3 центри для праці з дітьми - сиротами. У 4-х областях є 4 притулки для людей похилого віку [6].

Для кожної Церкви ХВС, яка займається соціальною діяльністю, справа милосердя і добротності є невід'ємною частиною у виконанні заповіді Божої і християнського життя. Служіння «ближньому» вважається служінням Богу.

Досить широку реалізацію соціальний аспект діяльності отримав в ряді напрямків на Буковині. Вже багато років успішно займаються благодійною

діяльністю Об'єднання Церков Християн Віри Євангельської П'ятидесятників у Чернівецькій області та Місія Милосердя „Єдина Надія“, яка діє при ньому. За кількістю громад в області об'єднання займає третє місце (після Православної церкви і ЄХБ). Одним із напрямків його благодійницької діяльності є соціальна допомога дітям, інвалідам, сиротам, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям. Тільки за 2012–2020 роки отримали одноразову допомогу понад 305 тис. людей цієї категорії на загальну суму понад 1 165 676 гривень.

Щороку малозабезпеченим громадянам, громадським та бюджетним організаціям надається гуманітарна допомога одягом, взуттям, різними товарами побутового та медичного призначення. Постійно (щосуботи) дітям з малозабезпечених, багатодітних та неблагополучних сімей надаються благодійні обіди. Надавалась різноманітна допомога у виконанні ремонтних та будівельних робіт в сиротинцях, дитячих санаторіях, притулках для престарілих та інших закладах. Безкоштовно розповсюджено велику кількість християнської літератури.

Зокрема, в 2007 році було виділено і розподілено гуманітарної допомоги взуттям, одягом, різними товарами побутового та медичного призначення в загальній кількості 74000 кг. Розповсюджено безкоштовно: Біблій і Євангелій українською мовою – 8052 екз., російською – 7624 екз.; Дитячих Біблій українською і російською мовами – 3533 екз. Надано благодійну допомогу багатьом дітям-сиротам та престарілим, проведено оздоровлення дітей у літній період. Виділено продукти, одяг, взуття для дитячого протитуберкульозного санаторію в Садгорі, Магальянського психоневрологічного будинку-інтернату та інших закладів, картоплю для постраждалих від стихійного лиха в Україні та Молдові. Надано допомогу людям, які постраждали від повені. У селі Сербичани Сокирянського р-ну придбано будинок для утримування людей похилого віку.

Членами місцевої Церкви с. Михальча Сторожинецького р-ну, побудовано

3-и житлових будинки для одиноких людей, із них 2-а будинки для одиноких людей з іншої конфесії.

Іншим напрямом соціальної роботи Церкви ХВСУ на Буковині є робота благодійних їдалень, які організовані в м. Чернівці і в м. Вижниця. Лише протягом 6-ти років місяця благовістя, милосердя та благочинності «Єдина надія» Церкви ХВСУ надає щосуботи благодійні обіди від 45 до 140 особам. Завказаний період на цю благодійну акцію місяцю витрачено 204542 гривні.

Церквами краю практикуються і такі форми роботи як оздоровлення дітей із малозабезпечених і багатодітних сімей, а також дітей – сиріт і напівсиріт в літніх дитячих таборах відпочинку. Тільки за останні три роки було оздоровлено понад 1 тис. дітей.

Церкви регіону також патронують медичні заклади, дитячі будинки та будинки престарілих.

Тільки на ремонтні роботи та обладнання цих закладів надано допомоги понад 126 тис. грн.

До соціальної діяльності в ЦХВСУ привчають з дитячого віку, виховуючи дітей в дусі любові і співчуття до ближнього. Наприклад, діти недільної школи Церкви с. Каменка Глибоцького р-ну час від часу виїжджають з гостинцями (на які вони самі жертвують) в дитячі притулки та інтернати. Також студенти Чернівецької біблійної семінарії займаються реабілітаційною роботою в СІЗО і дитячому притулку – розподільнику м. Чернівці.

У даному дослідженні висвітлена тільки доступна авторові інформація. Хоча загалом, діяльність ЦХВСУ в цілому є набагато більшою та різноманітнішою. Останнім часом активізується діяльність існуючих та створюється мережа нових закладів безкоштовного харчування; працюють осередки соціальної допомоги для надання комплексу побутових послуг інвалідам, ветеранам війни та праці, самотнім людям похилого віку за місцем їхнього проживання; розширюється мережа оздоровчих таборів для дітей-інвалідів та сиріт, дітей з малозабезпечених сімей; організовується проведення

пастирської роботи в будинках інвалідів, дитячих будинках та інтернатах, закладах виправної роботи для неповнолітніх правопорушників [11, с.59].

Отже, досягнення духовного і соціального благополуччя в Україні можливо лише за умови орієнтації на людські та духовні цінності, сприяючи консолідації всіх віруючих [11, с.60]. Турботу про суспільну мораль і духовне оздоровлення українського суспільства ЦХВСУ вважає як духовною, так і соціально важливою справою в підготовці себе і суспільства в цілому до Другого Приходу Ісуса Христа на Землю. Тому, що і добродійність, яка проявляється в реальному житті, має пряме відношення до внутрішньої святості і зовнішнього милосердя [10, с.398].

Виходячи з проведеного дослідження соціального служіння Церкви ХВСУ в контексті есхатологічного вчення, приходимо до висновку, що:

- євангельський протестантизм вибудовує свою соціально-богословську ідентичність по той бік колективізму та індивідоцентризму. Його інтегральним принципом є христоцентризм;
- одним із основних завдань церкви є чинити справи милосердя (Гал. 6:9-10), як і зазначено в «Основах віровчення та богослужбової практики ВСЦХВСП»);
- служіння ближньому – це невід’ємна частина служіння Богу;

Кожна Церква може організувати власні засоби для поширення благодійної діяльності. Для цього потрібно:

- хоча б раз на місяць робити збір пожертвувань на благодійні цілі;
- організувати збирання речей і продуктів для малозабезпечених верств населення;
- в час Різдвяних і Пасхальних свят та в осінній час, після жнив влаштовувати святкові столилюбові, на які запрошувати нужденних;
- співпрацювати з державними закладами, які вже надають таку допомогу, що стане стимулом для громадських організацій і державних органів сумлінно виконувати покладені на них завдання;

Соціально значуща діяльність Церкви не зводиться лише до здійснення акцій милосердя та доброчинності. Сьогодні можна говорити про широку присутність релігійного чинника в культурному і духовному житті українського народу. Наприклад, Церквою ХВСУ започатковано добру справу святкування міжконфесійного свята «Дня подяки в Україні» і цей почин отримав підтримку в інших регіонах України.

2.2. Порівняльне дослідження соціальної роботи і соціального служіння Православної Церкви та Церкви Християн Віри Євангельської України

Якщо характеризувати напрямки соціальної роботи, то можна звернутися до класифікації британського науковця Стівена Шардлоу, який виокремив напрями соціальної роботи, що підходять до розуміння соціального служіння протестантизму [26, с.385]:

- Допомога людям, які зіткнулися з проблемами, у пошуку шляхів їх розв'язання. Коло проблем, які можуть належати до цієї компетенції, охоплюють труднощі у взаєминах з іншими людьми, неможливість виконання різних соціальних ролей, неспроможні доглядати за собою з певних причин, кризові ситуації в житті тощо.
- Допомога людям допомогти собі. Важливо, щоб робота з людьми була спрямована на допомогу у досягненні ними власних цілей, формування здатності обходитися без постійного нагляду. Не залишати людей у скрутних ситуаціях та не відвертатися від них навіть якщо вони в певний момент свого життя оступилися.
- Надання допомоги не тільки тим, хто її потребує, а й вживання заходів щодо захисту найвразливіших верств суспільства від інших осіб. Такими

вразливими групами є: діти, які зазнають насильства; люди з проблемами у навчанні (розумово відсталі); пацієнти психіатричних служб; люди похилого віку, яких родичі можуть використовувати у своїх інтересах. У таких ситуаціях потрібно допомогти їм звільнитися від страхів, зрозуміти суть проблеми та вирішити її вже не самому, а з допомогою.

- Здійснення догляду за особами, неспроможними доглядати за собою. Люди, які потребують такого догляду, перебувають у будинках для людей похилого віку, дитячих будинках та інших закладах.

Ці напрями соціального служіння допомагають зрозуміти його основний зміст та на які суспільні верстви воно спрямоване. Окрім того, перед конкретизацією прикладів соціальної роботи протестантських церков, варто виокремити основні особливості їх служіння:

- соціально–груповий підхід – під ним розуміється те, що церква працює окремо з різними віковими категоріями. Для дорослих проводяться спеціальні заняття щодо встановлення сімейного добробуту, для дітей – організація недільних шкіл, літніх таборів. Проводяться збори за інтересами, але є і моменти, коли уся громада збирається разом;
- застосування світських засобів для проведення соціального служіння – протестанти розуміють, що сучасний місіонер значно відрізняється від того, який діяв раніше. Задля того, щоб зацікавити людей, треба бути обізнаним в усіх сферах життя. При роботі із молоддю знання технічних засобів та володіння новою інформацією є особливо важливим;
- поширення сфер і напрямів діяльності – протестанти поширюють свою соціальну роботу не тільки в межах своєї громади чи міста, а й організують всеукраїнські заходи, які викликають зацікавлення у ЗМІ та навіть представників інших конфесій. На своїх зборах протестанти обмінюються досвідом та переймають корисні ідеї, які варто втілювати в життя. Соціальне служіння вже не обмежується лише наданням допомоги. На даний час основне його завдання полягає у створенні умов для реалізації

особистості. Зокрема, робота з безробітними полягає у створенні спеціальних підприємств для забезпечення потреб такої суспільної категорії, але вибір все ж лишається за ними. Крім того, створюються різноманітні центри духовного життя, школи мистецтва і спорту [11, с. 53]. Таким чином, збільшується коло спілкування представників однієї релігійної спільноти, створюються своєрідні громадські організації за релігійно–конфесійною ознакою;

- робота з людьми з проблемних груп – протестанти надають вагоме значення роботі з людьми похилого віку, які перебувають у спеціалізованих притулках чи просто проживають самі. Ці люди потребують не стільки фінансової допомоги, скільки звичайного людського спілкування та підтримки. Соціальна робота проводиться і у місцях позбавлення волі, задля адаптації їх до нових умов життя та допомога цим людям після завершення відбування покарання. На сьогодні, особливо в протестантських церквах, актуальним є не одноразова допомога таким групам, а допомога на постійній основі;
- співпраця з громадськими організаціями, органами влади – інколи у реалізації соціальних проектів протестантам просто необхідна підтримка влади. Адже задля втілення ідей в життя потрібно проходити багато державних інстанцій, оформляти потрібні документи тощо. А співпраця з громадськими організаціями допомагає вирішити питання щодо людського ресурсу втілення соціального служіння, а також благодійні громадські організації можуть запропонувати ідеї заходів, які можна було б провести;
- міжрелігійна і міжконфесійна співпраця – протестанти співпрацюють з іншими християнськими конфесіями задля реалізації соціального служіння. Проводяться спільні конференції щодо обговорення можливих спільних проектів. У благодійних заходах, служіння в місцях позбавлення волі, сиротинцях та притулках для старих людей християнські конфесії діють єдиним фронтом [14, с. 4].

Поглиблений аналіз напрямів соціального служіння християнських церков вказує на постійний прогрес у розширенні сфер служіння, удосконаленні його методів. Вирізнені вище властивості соціального служіння дають підстави твердити про універсальний і толерантний характер здійснюваної діяльності. Сучасне традиційне розуміння соціального служіння протестантів включає в себе три нові складові:

1.1.«Підготовка ґрунту». Звернення до серця через побудову взаємовідносин, що включає в себе служіння, спілкування й жертвність. Фактично, це підготовчий етап, що дозволяє налагодити контакт зі співрозмовником.

2.«Сіяння». Звернення до розуму через відкрите спілкування, що включає в себе особисте свідчення, книги, касети, вивчення Біблії, спілкування, проповіді та навчання.

3. «Жнива». Звернення до волі людини в очікуванні відповіді, що включає в себе ґрунтовне пояснення Євангелія [1, с. 17].

Перейдемо безпосередньо до характеристики соціального служіння Церкви Християн Віри Євангельської України. Важливо зауважити, що соціальна робота здебільшого ініціюється не стільки з ініціативи віруючих прихожан, скільки з боку церковного керівництва. Проте віруючі з радістю долучаються до проведення соціального служіння.

Тому нагальною потребою дня проголошують «нове бачення служіння церкви у сучасному світі». Важливою складовою особистого благовістя є особистий добрий приклад вірного, що в духовному середовищі визначений як «євангелізм життям». У його основу покладено відому християнську тезу: «Проповідуйте Слово Боже завжди і, лише коли потрібно, тоді використовуйте слова». У даному випадку відсутня заздалегідь запланована програма благовістя. Вона виникає в щоденних ситуаціях і має значно більший вплив, ніж «євангелізація слова» [25, с. 21].

Розпочнемо з того, що соціальна робота включає в себе два елементи –

матеріальна та моральна допомога. Щодо матеріальної підтримки, то вона виявляється у жертвуванні коштів інвалідам, пенсіонерам, малозабезпеченим, тим, хто постраждав внаслідок стихійного лиха тощо. Чимало протестантських церков беруть під свою матеріальну опіку дитячі будинки, лікарні, будинки для літніх людей та своїми силами створюють нові допоміжні заклади.

Щодо моральної допомоги, то вона виявляється у практичній діяльності у житті інших людей. Найважче – змінити іншого та дати йому зрозуміти, що його доля тобі не байдужа, що ти піклуєшся про нього та переймаєшся його проблемами. Важливо проаналізувати світоглядну позицію людини, зрозуміти її, далі відбувається «очищення поверхні» задля майбутнього «засіву», що являє собою бесіду з потенційними неофітами чи вже віруючими щодо їх цінностей та пріоритетів [6, с. 25]. Соціальне служіння повинне допомогти особі у переведенні її християнських етичних переконань у русло конкретних дій на поприщі удосконалення сучасної людини і сучасного світу. Християнські центри проводять різноманітні лекції та семінари, аналізують літературу. Не випадково протестантські видання і проповідь окрім релігійно– етичних і власне церковних аспектів звертаються до найрізноманітніших сфер життєдіяльності людини.

Моральну допомогу здійснюють через просвітницьку діяльність, методами якої є дискусійні клуби, використання радіо та телепередач, проведення конференцій. Розповсюдженою тематикою подібних заходів є креаціонізм та еволюція, основи сім'ї та шлюбу, здоровий спосіб життя тощо. У своїй діяльності зазначені організації широко використовують різноманітні інформаційні технології, що посилюють її ефект [12, с. 49].

Окрім того, було створено асоціації християн залежно від професій та різноманітні християнські громадські спілки. Існують Асоціації християн– педагогів – Асоціація християн–медиків, Товариства християн–бізнесменів, фермерів, військових. Дані структури проводять різноманітні заходи, в яких

пов'язують євангелізацію разом з відповідальним ставленням до власних професійних обов'язків як особливого покликання, помножене на постійний особистий контакт та знання тієї чи іншої спеціальності, робить подібну роботу досить ефективною [5, с. 3].

Схарактеризуємо діяльність традиційних протестантських церков у сфері благодійництва та підготовці благовісників. Саме милосердя є невід'ємною та найпотужнішою частиною їх діяльності, воно має глибокі історичні корені, і не дивно, що найбільше викликає повагу в суспільстві, сприяє зростанню церковного авторитету, знаходить широку підтримку громадськості і держави [21, с. 109]. Для прикладу, можемо згадати ще з історії, що послідовники Лютера, Кальвіна активно жертвували на соціальні потреби, виховували в собі чесноти – не витрачати зароблені кошти лише на себе, а й на благо інших. Саме тому протестанти переймають на себе і фінансову сторону усіх благодійних проєктів, а не лише моральну. Їх традиція збору десятин (десятої частини від прибутку на потреби церковного приходу) зі своїх членів, вчила жертвності та демонстрації справжнього ставлення до християнської віри згідно біблійного тексту:

«Де скарби ваші, там й серце ваше». Вона зберігається і у наш час та допомогла тому, що у досить стислий термін євангельським християнам–баптистам, адвентистам сьомого дня і п'ятидесятникам вдалося втілити у життя конкретні і досить значущі милосердницькі та добротинні проєкти, пов'язані із опікуванням людьми похилого віку, хворими, самотніми, сиротами, ув'язненими [22, с. 145]. Створено благодійні місії, асоціації, реабілітаційні центри та заклади для алкозалежних та наркозалежних.

Адвентистські, п'ятидесятницькі та баптистські громади по-різному реалізують своє благодійницьке служіння. У п'ятидесятницьких церквах, наприклад, цю ділянку очолює створена при Союзі християн віри євангельської Місія милосердя і благодійництва. Члени Місії на добровільних

засадах працюють у пологових і дитячих будинках Києва і Львова, куди передають також

безкоштовно медичне обладнання, ліки, одноразові шприци. Разом із цим п'ятидесятники морально підтримують дітей та жінок, що є необхідним для них. Деякі пацієнти стають справді хорошими друзями для деяких з них та підтримують і надалі близьке спілкування. Також проводиться опіка протестантів над громадянами, що перебувають у місцях позбавлення волі, працюють в 52 місцях ув'язнень і тому важливе значення вони надають і підготовці служителів–проповідників для такого служіння [9, с. 24]. Адже це не так просто знайти підхід до людини, яка оступилася у цьому житті, треба знайти шлях до її душі, щоб допомогти змінитися.

П'ятидесятниками налагоджено дієву милосердницько–добродійну діяльність, створено понад 50 місій, що поєднують євангелізацію з соціальною працею, 30 з яких опікуються сиротами, безпритульними і бездомними дітьми. Допомогу церкви надають, отримуючи гуманітарну допомогу із різних країн Європи і США, вони розподіляють її серед потребуючих. Функціонують 27 реабілітаційних центрів по звільненню від наркотичної та алкогольної залежності, вони працюють у 18 містах майже на самофінансуванні завдяки трудотерапії пацієнтів. Опікуючись цими реабілітаційними центрами, п'ятидесятницькі громади вважають цю працю своїм «жертвним служінням» у справі утвердження «культури життя» і подолання «культури смерті». Організуючи добродійні акції з допомоги бідним, бездомним, безпритульним, Церква християн віри євангельської України вважає таку діяльність своїм «духовним служінням суспільству» у вирішенні його соціальних проблем [13, с. 7]. Піклування про дітей сиріт є надзвичайно важливою ділянкою, тому працюють у 14–ти сиротинцях, які знаходяться на їх утриманні. На кошти церковних кас надають допомогу немічним, людям похилого віку, інвалідам та хворим. Щодо допомоги безпритульним, то можна назвати відкриття безкоштовних їдалень в трьох областях України та допомога

їм одягом та іншими необхідними речами. Лише місяця благовістя, милосердя та благочинності «Єдина надія» Церкви ХВС протягом 6-ти років надавала щосуботи благодійні обіди від 45 до 140 особам. За вказаний період на цю благодійну акцію місяцею витрачено 144 542 гривні [17, с. 3].

В освітній сфері п'ятидесятники як і інші протестантські конфесії намагаються створити різноманітні навчальні заклади, недільні школи з вивчення Святого Письма, адже це є тією основою, яка буде допомагати віруючим утверджуватися в їх переконаннях. Виняткова увага приділяється підготовці власних кадрів, адже духовна освіта пастирів є провідною ланкою їх соціального служіння. П'ятидесятниками було створено 15 духовних навчальних закладів. Зокрема це «Благодать і істина», що у м. Київ, Львівський заочний Біблійний інститут, Львівська теологічна семінарія, Тернопільська Біблійна семінарія, Нововолинський Біблійний інститут, Коростенський Біблійний коледж, Чернівецька Біблійна семінарія, Дніпропетровський Біблійний коледж. Лише в Київському, Львівському і Рівненському духовних навчальних закладах Церкви навчається понад 600 осіб, в Союзі ХВС України діє понад 870 недільних шкіл із майже 30 тис. слухачів. Ще більш масштабними уявляються програми розвитку духовної освіти, які здійснюються за адекватної допомоги закордонних п'ятидесятницьких центрів [4, с. 29].

Ми поставили собі за завдання, провести порівняльне дослідження соціальної роботи і соціального служіння Православної Церкви та Церкви Християн Віри Євангельської України (ЦХВСУ). Тож перейдімо до висвітлення служіння у сфері організованої соціальної роботи Православної Церкви.

Сьогодні православні християни несуть у сфері організованої соціальної роботи такі служіння:

- 1) Координатор соціальної діяльності – клірик або мирянин, який є штатним співробітником церковного інституту, який отримує зарплату.

Займається координацією діаконічної діяльності, і навіть організацією соціальних проєктів. Єпархіальний координатор у своїй роботі підзвітний єпархіальному архієрею, координатор у рамках благочиння – благочинному, парафіяльний координатор – настоятелю.

2) Штатний співробітник церковної соціальної установи (дитячого будинку, притулку, богодільні, благодійної їдальні тощо). Для нього церковна соціальна робота є основним видом професійної діяльності. Пастирське піклування про такого співробітника є сферою відповідальності духівників церковних соціальних установ.

3) Сестра милосердя — член сестрицтва, тобто керованого духовником об'єднання жінок, які бажають тією чи іншою мірою присвятити себе служінню милосердя, яке зазвичай має статут і спеціальний чин посвячення в сестри. Сестра милосердя може нести своє служіння у вільний від основної (світської чи церковної) роботи час, або ж перебувати у штаті церковного соціального чи медичного закладу. Зазвичай це служіння має характер регулярних довгострокових обов'язків. Православні чоловічої статі також можуть брати участь у діяльності сестринств.

4) Доброволець (волонтер) — людина, яка у вільний час бере на безоплатній основі особисту участь у соціальній церковній діяльності. Для виконання добровольчої роботи від волонтера, як правило, не потрібна спеціальна кваліфікація, проте для деяких видів церковно-соціальної діяльності волонтери проходять спеціальне навчання. Переважно, щоб поле добровольчої діяльності максимально відображало особисті нахили та здібності волонтера.

5) Жертвувач — священнослужитель або мирянин, який бере участь у забезпеченні церковного соціального служіння. На пожертвування створюється матеріальна основа забезпечення систематичної соціальної діяльності. Пожертви можуть бути як великими, так і невеликими, регулярними чи разовими.

б) Член опікунської ради при соціальній установі (церковних, державних та інших) – особа, яка надає допомогу в роботі соціальної установи на основі взятих на себе зобов'язань, у тому числі через спостереження за умовами життя підопічних.

Оскільки у здійсненні свого соціального служіння Церква має можливість тісно співпрацювати з державою, а державні соціальні установи часто стають об'єктами церковної допомоги, до справи соціального служіння Церкви можуть залучатись співробітники державних соціальних та медичних установ (лікарі, медичні сестри, педагоги, вихователі, обслуговуючий персонал інтернатів), соціальні працівники і т.д.), у тому числі ті, хто поки що не є активними членами Церкви.

Як вже зазначалося в роботі, інституціоналізація церковного соціального служіння розпочинається з 2010 року.

Згідно з дослідженнями Хаварівського У.Б., відправною точкою можна вважати виступ Святішого Патріарха Українського Філарета наприкінці 2009 року на щорічних Єпархіальних зборах. Святіший Патріарх зазначив, що кожна парафія повинна мати свою соціальну спеціалізацію, і що кожна парафія потребує посади соціального працівника [9].

З 2010 року починає активно розвиватися загальноцерковний рівень: розроблено концепцію Відділу з церковної благодійності та соціального служіння, визначено його мету та місію. Створено чітко організовану структуру, що здійснює загальну координацію церковного соціального служіння, надає допомогу у соціальному служінні на місцях та організовує загальноцерковні проекти. Сестрицтво милосердя об'єднуються в Асоціацію. Сформульовано першосвятительське замовлення на підготовку фахівців для парафій: відкривається навчання за напрямом «соціальна робота».

Це період обліку церковних соціальних організацій, їх класифікації, проведення контролю за якістю їхньої роботи, тиражування методик, узагальнення досвіду. Створена база даних із церковних соціальних об'єктів

налічує понад 2700 церковних соціальних об'єктів. Сьогодні Церква здатна надавати соціальну та благодійну допомогу не тільки на території України, а й за кордоном, там, де відбуваються природні та соціальні катаклізми.

Інституціоналізації церковного соціального служіння сприяє підписання угод на державному рівні: підписано Угоди про взаємодію між Державним антинаркотичним комітетом та Православною Церквою України, між Православною Церквою та МНС України, про співпрацю між Православною Церквою України та Міністерством охорони здоров'я

Таким чином, видно такі ознаки інституціоналізації церковної соціальної діяльності:

- Усвідомлення у суспільстві потреби у соціальній діяльності, заснованої на християнських заповідях любові та милосердя.
- Створено управлінський апарат (вертикаль: ВЦБСС, єпархіальні відділи, парафіяльні соціальні працівники).
- Зростання документообігу, у зв'язку із створенням нових структур, необхідність регламентації документообігу, його формалізація.
- Формування чіткої ієрархії соціального служіння (загальноцерковний, єпархіальний, благочинницький, парафіяльний рівні).
- Розвиток взаємодії з іншими інститутами, наприклад, державними соціальними службами та органами законодавчої та виконавчої влади.
- Посилений процес спеціалізації та диференціації установ за типами, видами діяльності, застосовуваними методиками (вихід спеціалізованої літератури під грифом ВЦБСС, де цей досвід описано).
- Консолідація професійної спільноти, створення асоціацій, проведення з'їздів.
- Поява своїх унікальних методик, відмінних від існуючих, використовують принципово інший підхід, визнаний експертами.
- Наявність профільних ЗМІ

- Визнання державою соціальних служб та соціальних проектів УПЦ.
- Підписання спільних угод про взаємодію
- Участь у формуванні законодавства (починаючи з 2003 р. представники Церкви беруть участь у слуханнях із соціальних питань)
- Відкритість соціальної діяльності (вивішування річних звітів на сайті, звітів про витрати коштів по акціях, більша доступність установ порівняно з періодом становлення)
- Теоретичне осмислення церковної соціальної діяльності. Поява нових теологічних підходів до осмислення церковного соціального служіння православними вченими.
- Поява факультетів, кафедр, дисциплін, підручників, програм, формування власного понятійно-категоріального апарату у сфері церковного соціального служіння. [1, с134]

У рамках церковної соціальної роботи мають розвиватися два напрями: професійна церковна соціальна робота та добровільне соціальне служіння.

Розповсюдження ідей милосердя, співчуття, любові один до одного через загальноцерковну проповідь (макродименція) призводитиме до пом'якшення відносин у суспільстві, водночас без професіоналізації церковної соціальної роботи неможливо буде вирішувати ті сучасні соціальні проблеми, які стоять перед усім українським суспільством. Однак це буде неможливо без створення відкритого інформаційного простору.

Згідно з підсумковим документом Третього загальноцерковного з'їзду керівників єпархіальних відділів соціальної спрямованості, духовників і головних сестер сестр милосердя, що пройшов з благословення Святішого Патріарха Українського Філарета в Києві 23-25 вересня 2013 року, бачаться наступні актуальні завдання 4. :

- формування різних рівнів церковного соціального служіння. Необхідно чіткіше визначити провідні напрями діяльності кожному з рівнів. У зв'язку із загальною реорганізацією церковної структури необхідно особливо

допомагати організаторам соціального служіння нових єпархій, що входять до митрополії.

- формування багаторівневої системи церковного соціального служіння неможливе без підвищення рівня управлінських кадрів церковних некомерційних організацій, щоб не програвати у конкуренції зі світськими НКО, мати можливість отримувати гранти, звітувати на належному рівні, без чого неможливе системне фінансування надалі.

- формування багаторівневої та різнопланової церковної соціальної діяльності неможливе без розвитку партнерських відносин між церковними соціальними службами та різних відділів та структур (включаючи єпархіальні відділи релігійної освіти та катехизації, тюремного служіння, місіонерські служби та ін.) та між світськими та церковними соціальними службами.

Основні напрямки практичної діяльності, що є актуальними сьогодні:

- Захист материнства та дитинства. Формування центрів/відділів/ініціатив з захисту материнства та дитинства з можливістю надання комплексної допомоги сім'ям: духовної, соціальної, психологічної, педагогічної, матеріальної допомоги всій сім'ї, включаючи батьків. Цей вид роботи має бути спрямований на створення миру та гармонії в сім'ї в цілому, включаючи запобігання домашньому насильству, підвищення відповідальності батьків, а також підвищення статусу батька у сім'ї.

- Допомога у надзвичайних ситуаціях. Тут необхідно побудувати взаємодію єпархій із Синодальним відділом з церковної благодійності під час надзвичайних ситуацій державного рівня та зі світськими структурами МНС.

- Допомога інвалідам. Передбачається створити систему повноцінного опікування інвалідів, які живуть у сім'ях або перебувають у соціальних установах, щоб люди з обмеженими можливостями стали повноцінними членами церковної громади.

Робота з інвалідами повинна базуватися на постійному підвищенні рівня освіти священників, парафіян і добровольців, які беруть участь у роботі з

інвалідами. Церковні соціальні працівники та священники орієнтуються на надання духовної, соціальної, педагогічної, психологічної, а також матеріальної підтримки інвалідам та їхнім сім'ям, а також на створення у храмах та православних організаціях доступного середовища для різних категорій з метою забезпечення їх повноцінної участі у богослужіннях та інтеграції у церковне життя парафій.

- Допомога наркозалежним. На сьогоднішній день вже функціонують кілька реабілітаційних центрів, які надають допомогу, базуючись на власних методиках. Однак, не до кінця вирішено проблеми кадрів, організацію нових реабілітаційних центрів за типовими проектами, взаємодію з державою та НКО, юридичне забезпечення реабілітації наркозалежних.

- Популяризація тверезості. У рамках цього напрямку створюються при монастирях та парафіях братства, суспільства, громади тверезості, інформаційні та консультаційні центри, гарячі телефонні лінії, будинки працьовитості, реабілітаційні центри, клуби та школи тверезості, групи само-та взаємодопомоги; розробляються профілактичні та реабілітаційні програми за участю священнослужителів, спеціалістів та добровільних помічників; розвивається співпраця з державними та громадськими організаціями.

- Допомога безпритульним. Створюються православні притулки для безпритульних та соціальні їдальні. Підготовка фахівців та додаткова спеціалізація парафій за видами діяльності дозволить створювати комплексні центри термінової соціальної допомоги бездомним, що включає благодійну їдальню, консультаційний кабінет, а також кабінет соціальної допомоги та стаціонар.

Однак Церква бачить, що крім термінової соціальної допомоги необхідно організувати багатоступінчасту систему реабілітаційних заходів для безпритульних, орієнтованих на їхнє повернення до соціуму. Також необхідна і популяризаційна робота щодо запобігання бездомності та орієнтована на пом'якшення ставлення суспільства до даної категорії.

- допомога тяжкохворим (створення хоспісів, виїзних паліативних бригад).
- Допомога дітям-сиротам, дітям, позбавленим піклування дорослих.

Практично не йдеться про роботу з мігрантами, безробітними на загальноцерковному рівні, хоча є окремі проекти, спрямовані на вирішення найрізноманітніших проблем. Програми допомоги ув'язненими, військовослужбовцями та молоді розробляють фахівці інших Синодальних відділів.

Фінансування соціальних служб та проектів

Для більшості сучасних православних організацій характерно багатоканальне фінансування, основними джерелами формування доходу є:

1. Добровільні внески та пожертвування. За законодавством спонсор, жертвуючи гроші на благодійність, зменшує свою базу оподаткування на суму пожертвування (але не більше 3% від прибутку). Це з основних джерел доходу з часів Київської Русі. Були, наприклад, великокнязівські дари. І в пізніші століття скарбниця поповнювалася, насамперед, пожертвуваннями – особистими вкладами багатих дарувальників чи «кружковими зборами» прочан.

Нині добровільні внески і пожертвування менш поширене явище. Якщо в Київській русі люди жертвували від віри, нині – від зневіри. Тому й суми значно менші. Нині про величину пожертвування судять за сумою, яку дав благодійник, а раніше судили про суму пожертвування за тим, скільки благодійник залишився після дару.

Як зазначив Предстоятель Церкви, «справи милосердя, які ми покликані здійснити у своєму житті, - це не надналежні справи, це не ті справи, які слід здійснювати за залишковим принципом, коли все вже є. Коли всього багато, стає вже зовсім незручно, — треба хоч щось від свого трішечки відщипнути, зовсім небагато, і комусь дати. Але справи милосердя відбуваються не так. Недарма дві лепти вдовиці були в Божих очах більш прийнятні і більш значущі, ніж багато коштів, що відпускаються людьми від їхніх багатств.

Лише тоді, коли ми здійснюємо справи милосердя не від жиру, не від надмірності, але зі усвідомленням того, що справи милосердя — це важлива частина нашого життя, незалежно від того, чи ми є багатими чи бідними, — ось тоді ці справи милосердя і роблять нашу віру живою, бо віра, за словом апостола, мертва є без добрих діл (див. Як. 2:17)»[13].

2. Кошти з державного бюджету. Кошти на рахунки православних організацій надходять на сьогоднішній день безсистемно. Їхнє отримання, як правило, залежить від особистої домовленості священнослужителя з представниками органів державної влади.

3. Цільові надходження. На здійснення окремих проектів та заходів (наприклад, видавництво літератури) виділяються цільові надходження, насамперед через благодійні фонди. Додаткові кошти УПЦ отримує із боку зарубіжних християнських організацій.

4. Реалізація товарів та послуг. Виручка від товарів та послуг займає дуже значне місце у складі доходів сучасних православних господарств. Так, парафія реалізує богослужбове начиння, літературу, предмети культу, виконує потреби, надає послуги в освітній, медичній, туристичній сферах та ін.

5. Доходи, які отримують від власності. Включають надходження від здачі у найм приміщень, земельних ділянок тощо.

6. Дивіденди (доходи, відсотки), одержані за акціями, облігаціями, іншими цінними паперами та вкладками. Сучасні православні організації не часто займаються фондовими операціями на вітчизняному ринку, по-перше, оскільки не мають власних кваліфікованих фахівців, по-друге, обмежені у фінансових ресурсах, необхідних для операцій із цінними паперами.

7. Внески учасників організації. Можливі й безготівкові внески. Наприклад, пожертвування продуктів "на канон".

Відмінною підмогою церковних організацій, які займаються соціальним служінням, може стати власна господарсько-продуктивна діяльність. З допомогою участі у господарських товариствах і товариствах, які володіють

загальною правоздатністю, релігійна організація може отримувати прибуток, займаючись будь-якими видами діяльності, не забороненими законом. Формою господарського товариства, учасниками якого є православні організації, найчастіше стає товариство з обмеженою відповідальністю.

ПЦУ рекомендує такі види діяльності: сільськогосподарське виробництво різного роду, у тому числі полеводство, городництво, садівництво, тваринництво, птахівництво, бджільництво та рибництво.

Отриману продукцію у натуральному та переробленому вигляді суб'єкт підприємницької діяльності може спрямовувати на потреби релігійних організацій, на благодійну допомогу та на реалізацію;

заготівля та переробка деревини, виготовлення будівельних матеріалів та деталей, столярних виробів, предметів оздоблення, церковного начиння та обладнання церковних будівель та споруд;

швейне виробництво виробів церковного та загального призначення;

заготівля та переробка лікарських та інших корисних для вживання та використання трав, рослин та плодів;

обробка шкіряної сировини, виготовлення шкіряних та хутряних виробів;

лиття дзвонів, ковальське та гончарне виробництво;

торгова діяльність:

створення підприємств торгівлі для реалізації продукції власного виробництва та товарів, одержуваних на договірних умовах (за винятком спиртних напоїв та тютюнових виробів), інша торговельна діяльність.

При визначенні асортименту та постачальників товарів, а також реклами враховується факт здійснення даної діяльності релігійною організацією через створення відповідного господарського товариства: хлібопечення, виготовлення хлібобулочних виробів, борошномельне виробництво, видавнича діяльність (православна релігійна, історична література, довідники, календарі та ін.), будівельні та реставраційні роботи, транспортні послуги, діяльність у сфері культури та мистецтва, інші види виробничо-господарської

діяльності, що відповідають цілям, передбаченим Статутом, не заборонені законодавством України, а також не суперечать правилам і традиціям православної церкви [16].

Відтак, якщо релігійна організація має власне виробництво чи займається підприємницькою діяльністю, то фінансові питання вирішуються досить просто. Використання сучасної техніки, грамотне господарювання та знання основ економіки будуть давати стабільний дохід, якого вистачить на здійснення соціальних проєктів. Це дозволить бути незалежними від «спонсорів», майнові внески та пожертвування яких не завжди є безкорисливими. Найчастіше в обмін на передані кошти жертводавці набувають прямих вигод, наприклад, створення привабливого іміджу.

Діаконічне підприємство у процесі виробництва поєднує богословські та економічні аспекти. Соціальні послуги набувають богословського сенсу у тому випадку, якщо вони дають людині досвід духовного життя в громаді.

Згідно із західною концепцією соціального служіння реципієнти діаконічних послуг потребують не просто послуг, а повної системи виробництва послуг. Інакше кажучи, у світлі євангельського благовістя ставиться завдання неодноразово одягнути і нагодувати того, хто потребує, а вирішити проблеми та потреби людини в комплексі, змінити життя людини шляхом її воцерковлення.

На такому підприємстві соціальні дії ініціюються через перенесення християнського соціального способу поведінки на організацію в цілому. У такому разі буде неминучий конфлікт між богословським змістом та організаційною дійсністю підприємства. Має бути розроблена методика для зняття цієї суперечності.

Насамперед, парафіяльним соціальним працівникам, настоятелям храмів і провідникам церковних соціальних ініціатив необхідно залучати до служіння ближнім молодь як найбільш ініціативну та творчу соціальну групу, здатну

компенсувати нестачу знань та умінь милосердям та бажанням допомогти. Проте, не можна розглядати молодь лише як засіб реалізації своїх планів.

Для того, щоб молодь із пасивного суб'єкта діяконії перетворилася на активну, спочатку на парафії треба організувати молодіжне служіння, і лише потім – соціальне. Щоб через 15-20 років молодь не була відірвана від віри, треба сьогодні, а не завтра звернути на неї увагу, про що дуже зрозуміло повідомив Святіший Патріарх Філарет у своєму виступі перед зборами Київської єпархії: «Можна, звісно, нічого не робити. Можна жити, як ми з вами завжди жили — у суботу ввечері послужили, та й то не в усіх парафіях; у неділю Літургію послужили, потім молебні, панахиди... У кращому разі проповідь сказали, підготувавшись до неї, а в гіршому випадку — і не готувалися, сказали щось від вітру свого голови, а то й зовсім нічого не сказали, переконавши себе: «я так втомився, що яка тут проповідь». Ще, можливо, заняття з групами дітей — людина по сім-вісім, та й то нерегулярно».

Далі, як вважають учасники I з'їзду глав соціальних відділів єпархій та сестриць Православної Церкви України, рекомендується «залучати до церковного соціального служіння... людей не церковних, але щиро бажаючих допомогти»¹². «Православний християнин може брати участь у громадській діяльності в усьому її сучасному різноманітті, зокрема разом із людьми інших переконань, відповідаючи своїй християнській совістю»¹³.

Православні каритативні ініціативи повинні відповідати наступним характеристикам:

- довготривалість програм, що реалізуються в них;
- їхня багатоплановість, незважаючи на спеціалізацію в одному-двох напрямках;
- фінансова стійкість;
- відпрацьована система управління, збудована в єдину систему.

При кожному відділенні створюється телефонна довідкова служба з питань церковної соціальної діяльності, до якої могли б звертатися громадяни, а також учасники церковної соціальної роботи, які зіткнулися з методичними чи практичними проблемами.

Можна використовувати і нові інформаційні технології, наприклад, створити сайт в Інтернеті, щоб відвідувачі знали про поточну діяльність організації, майбутні заходи, проблеми, що виникають і т.д.

Важливо, щоб діяльність соціальних служб була інформаційно доступна всім, хто її потребує, не порушувала права громадян, допомагати яким вона покликана. Відсутність доступної інформації про реалізовані Церквою соціальні проекти призводить до відсутності благодійників і добровольців. Спонсори повинні знати про результати своїх матеріальних вкладень, тоді стане можлива регулярна, а не епізодична матеріальна підтримка будь-якого проекту. Також і добровольці. Є люди, готові послужити хорошу службу, але не знають де і як.

До кожного міського храму приходять люди, щоб попросити про допомогу. Навіть у невіруючих людей майже на рівні інстинкту закладено переконання: храм — це таке місце, де мають допомогти, де не можуть відмовити тим, хто потрапив у біду. І вони мають рацію. Якщо чиновник може сказати: "Це поза зоною моїх обов'язків", якщо рідні можуть відвернутися: "Ти сам у всьому винен", то для християнина це абсолютно неможливі слова.

Соціальне служіння завжди можливе, якщо пам'ятати про мету служби: через нашу любов до людини, яка прийшла, показати їй радість іншого життя — життя з Богом. Зустрічається думка, що основна проблема соціального служіння Церкви є матеріальною. Насправді це питання, насамперед, моральне і духовне, і вирішувати його треба відповідно до норм моральності та концепції християнства. Докладніше про досвід створення парафіяльної соціальної служби дивіться книгу І.В. Соловйовій «До храму прийшов прохач».

Буває, що по допомогу звертаються віруючі. Про такі випадки апостол Павло сказав: «Якщо хто про своїх і особливо про домашніх не дбає, той зрікся віри і гірше за невірного» (1 Тим. 5,8). Соціальне служіння допомагає створити всередині приходу по-справжньому братні стосунки, зміцнити єдність та взаємну любов 14. Християнин, не маючи можливості сам допомогти, має знайти того, хто здатний, — каже свт. Тихін Задонський 15. Він же каже, що християнин не може бути без віри, віра без любові, а любов без милосердя, тому що «любов не тільки над братом своїм одновірним, але й над невірним і ворогом своїм милосердить, і не може не чинити добро всякому, кого не бачить тим, хто вимагає благодійництва».

Тому не реклама конфесійних чеснот, не прагнення самоствердження, але євангельський принцип: «І все, що ви робите, робіть від душі, як для Бога, а не для людей» (Кол. 3:23) – має бути мотивом православного милосердя.

Висновки до II розділу. Варто наголосити, що протестантські громади проводять дійсно значну роботу у сфері соціального служіння, яка охоплює благодійницьку, культурну, освітню діяльність. Напевно з часом ці сфери роботи вони будуть доповнюватися новими видами співпраці між самими протестантами та протестантськими громадами з державою, громадськими організаціями. Кроки в цьому напрямі вже відбуваються, створена Рада Євангельських Протестантських Церков України (квітень 2005) як міжконфесійний консультативно–дорадчий орган. На сьогодні до складу РЄПЦУ входять 8 найбільших об’єднань, серед яких є і Всеукраїнський Союз Об’єднань євангельських християн-баптистів, Всеукраїнський Союз Церков християн віри євангельської-п’ятидесятників, Українська Уніонна Конференція Церкви адвентистів сьомого дня. Налагоджуються довготривалі контакти з місіонерами з інших країн та спонсорами, проводяться зустрічі з суспільно–політичними лідерами з метою співпраці.

З боку Православної Церкви України цією роботою успішно займається Синодальне Управління соціального служіння ПЦУ на чолі з митрополитом

Донецьким і Маріупольським Сергієм Горобцовим. Офіційним представником синодального управління соціального служіння є Мережа однодумців – Елеос-Україні яка розвиває соціальне служіння у 15 регіонах України. Спільною метою вони визначають – нагодувати, одягнути та захистити щонайменше 3 мільони людей, які опинилися в біді. Також слід згадати і про Міжнародний Благодійний Фонд «Карітас України». За підтримки фонду був розроблений посібник «Любов'ю служіть один одному» призначений для допомоги в організації соціального служіння у парафіях УГКЦ. Цей посібник є методичною допомогою душпастирям та лідерам парафіяльних спільнот, які, відповідно до затвердженої Синодом єпископів Стратегії розвитку соціального служіння УГКЦ, прагнуть заснувати або реорганізувати соціальне служіння на парафіях – парафіяльні Карітаси.

ВИСНОВКИ

Організація конфесійного соціального служіння в Україні має багатий минулий досвід, включаючи до радянський і радянський періоди, і новий досвід сучасних громадських організацій, що беруть участь у благодійній та добровільній діяльності. Однак відсутність системного підходу до організації соціального служіння, брак правової та методологічної бази не дозволяють надати цій діяльності необхідний широкий суспільний характер.

Вивчаючи конфесійне соціальне служіння у сфері теорії соціальної роботи можна зробити наступні висновки. Конфесійне соціальне служіння у всіх його проявах є специфічною діяльністю із властивими їй ознаками, інтересами та характером розвитку. Специфіка соціальних служінь тісно пов'язана з особистими якостями тих, хто здійснює це служіння. Також очевидним є взаємозв'язок конфесійного соціального служіння та соціальної роботи.

Цей зв'язок має бути науково описаний та обґрунтований, озброєний необхідною методологією.

Основними соціально значимими мотивами участі у конфесійному соціальному служінні є: можливість спілкування, взаємодії з однодумцями; набуття корисних соціальних та практичних навичок; професійне орієнтування; самовираження та самовизначення; громадське визнання, почуття соціальної значущості; набуття досвіду відповідального лідерства та соціальної взаємодії; самореалізація особистісного потенціалу; здатність висловити громадянську позицію; виконання громадського та релігійного обов'язку; організація вільного часу.

Об'єкти конфесійного соціального служіння ідентичні до об'єктів соціальної роботи, але відрізняються механізмом вибору з боку суб'єктів. Щодо суб'єктів, то існують деякі відмінності. У системі суб'єктів конфесійного

соціального служіння помітне місце займають громадські неурядові та церковні організації, які фактично виконують функції соціальної підтримки та захисту людей, що знаходяться у СЖО.

Інституціоналізація конфесійного соціального служіння в Україні - це повноцінне включення громадян у реалізацію цілей та завдань соціальної політики, становлення громадянського суспільства сучасної України на засадах соціальної відповідальності та особистісного служіння. Успішність цієї перспективи багато в чому залежить від створення необхідних суспільно-державних умов.

Феномен конфесійного соціального служіння вимагає наукового осмислення, проведення фундаментальних наукових досліджень, здатних розкрити сутність, тенденції та механізми розвитку соціального служіння та його вплив на соціально-економічне життя країни.

Таким чином, соціальне служіння постає як суспільно значуща діяльність, яка здійснюється християнськими церквами з метою поширення духовності, формування цінностей громадянського суспільства внаслідок налагодження міжконфесійної та міжрелігійної співпраці, взаємодії з іншими соціальними інститутами. Аналіз напрямів соціального служіння християнських церков вказує на постійний прогрес у розширенні сфер служіння, удосконаленні його методів. Вирізнені вище властивості соціального служіння дають підстави твердити про універсальний і толерантний характер здійснюваної діяльності. Соціальне служіння для християнських церков постає не лише додатковим способом оздоровлення суспільства, а й неодмінним інструментом для реалізації взаємодії із суспільними, громадськими інституціями з метою формування громадянських цінностей.

Релігійні спільноти реалізують свої соціальні проекти за допомогою добровільних пожертвувань та спонсорських надходжень, отриманих від благодійних організацій, приватних осіб, одновірців як в Україні, так і за кордоном шляхом створення благодійних організацій, волонтерської

допомоги з боку вірних Церкви. Сутність волонтерського руху за участю християнських конфесій полягає у створенні невеликих груп віруючих, які надають адресну соціальну, медичну та патронажну допомогу інвалідам, хворим, громадянам похилого віку, дітям-сиротам, опікуються засудженими в місцях позбавлення волі.

В цьому випадку засвідчення президента Всеукраїнської християнської асамблеї Софії Жукотанської про те, що 75% християн працюють в соціальній сфері, видається вельми слушним. Однак зробимо тут одне уточнення: така констатація більшою мірою відображає наявні за ступенем їх активності й різноманіттям виявів тенденції переважно у середовищі віруючих-протестантів. Вона значно меншим чином торкається католиків та православних.

Соціальна діяльність може бути дуже різною: це підтримка, зміцнення і захист сім'ї, допомога людям похилого віку, інвалідам, людям, які страждають на тяжкі захворювання, бездомним, дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків, ув'язненим або звільненим з ув'язнення, ВІЛ-інфікованим, нужденним, погорільцям, мігрантам, сім'ям, які втратили годувальника, людям, які потрапили в інші важкі обставини, особам, які страждають на наркотичну або алкогольну залежність, а також іншим людям, які потребують допомоги. Вона може бути медичною, реабілітаційною, соціальною, психологічною, консультаційною, духовною, а також матеріальною, включаючи фінансову підтримку, збирання та розподіл продуктів, речей та медикаментів.

Існує багато груп, що вимагають особливої уваги та турботи: незаможні, малозабезпечені, які потрапили у важку життєву ситуацію, схильні до девіантної поведінки. Але соціальне служіння спрямоване також і групи цілком благополучні: це військовослужбовці, діти і молодь. У цьому випадку служіння має на меті насамперед патріотичне та духовно-моральне виховання.

Не можна забувати про те, що в сучасній релігійній етиці з'явилося нове поняття — суспільні обов'язки. До цієї категорії обов'язків віднесені: дружба, справедливість та милосердя; щирість та широчина; згоду та миролюбність; чемність і ввічливість. Враховуючи вимоги сучасності, в основі обов'язків і поведінки християн щодо суспільства та держави має лежати підтримка всього, що сприяє соціальному та моральному прогресу.

Неможливо уявити розвиток діаконічної практики без поглиблення нашого розуміння мотивації соціального служіння. Як показують результати наших останніх досліджень, є залежність життєвих цінностей від ступеня воцерковленості соціальних працівників. Під час постановки питання: заради чого? — соціальна активність виявляється не однозначною за мотивами та цілями. Не всяка діяльність служить людині, а лише та, яка є сенсо-і цілеорієнтованою.

Сучасний етап розвитку соціальної роботи релігійних конфесій визначається різними напрямками професіоналізації, що склалася системою відтворення кадрів релігійних соціальних служб, використанням соціальної роботи для згуртування релігійних громад, виходом соціальної роботи релігійних конфесій на рівень надання соціальних послуг у рамках державного замовлення.

Конфесійна соціальна робота у своєму розвитку слідує за становленням світської і, насамперед, державної соціальної роботи, вбираючи риси, притаманні соціальній допомозі громадських об'єднань і доповнюючи їх релігійним ціннісно-нормативним комплексом, місіонерською спрямованістю, дбайливою роботою.

В даний час перед конфесійним соціальним служінням постали нові завдання, спрямовані на виконання певного соціального замовлення, серед яких:

- протидія негативним соціальним процесам - алкоголізму, наркоманії, криміногенності, асоціальної поведінки, безпритульності та ін;

- допомога ЗСУ;
- допомога постраждалим від воєнних дій;
- допомоги переселенцям;
- забезпечення модернізації суспільства;
- надання допомоги у освоєнні людьми нових соціальних навичок та ролей, розвиток культури соціальної поведінки громадян;
- досягнення гармонії між владою та суспільством.

Сьогодні, держава та суспільство звертаються до своїх громадян з підвищеними вимогами у сфері соціального служіння, пов'язують із соціальним служінням надії на вихід із найскладніших соціальних протиріч. Добровольча участь стає найважливішою соціальною нормою, що зумовлює зниження соціальної напруги.

Реалізація потенціалу конфесійного соціального служіння у суспільстві, управління його ресурсами вимагають сучасних професійних підходів, стійких законодавчих підстав, позитивної громадської думки та повноцінного інформаційного забезпечення. Поставлені перед українським суспільством завдання вимагають напруження всіх суспільних сил та грамотного управління цими силами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Нікомахова етика / Твори у 4-х томах. Т. 4. - М.: Думка, 1983
2. Біблійні принципи працюють // Ориентир. – 2010. – №2. – С.17.
3. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового заповіту: із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. –Українське Біблійне товариство, 2004.
4. Білосевич Р. Погані звички / Р. Білосевич // Євангельський голос. – 2005. – №4. – С.32–33.
5. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. — М., Ист-Вью, 2002, 352 с.
6. Вебер М. Социология религии (типы религиозных сообществ). 1994. Вебер, М. Социология религии (Типы религиозных сообществ) [Текст] / М. Вебер // Вебер М. Избранное. Образ общества / пер. с нем. – М.: Юрист, 1994. – С. 78–308.
7. Веремейчик Л. Ф. Участь протестантських церков у сус. пільному житті незалежної України / Л. Ф. Веремейчик // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип.1. – 280 с.
8. Водолажский Ю. З життя церкви / Ю. Водолажский // Ориентир. – 2010. – №2. – С.29.
9. Всеукраинская конференция христиан–юристов // Гори- зонты. – 2010. – №3–4. – С.3.
10. Головин С. Библейская стратегия благовестия для поста- теистического общества. Семинар для благовесников / С. Головин. – Симферополь: Христианский Научно– аполлогетический центр, 2003. – 44 с.
11. Докаш В. Актуальні проблеми соціального служіння протестантських деномінацій в умовах формування громадянського суспільства / В. Докаш // Українське релігієзнавство. – 2007. – №44. – С.254–257.
12. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни, 1998.
13. Единое отечество. Ольга Кравец. <http://www.otechestvo.org.ua/eo/20051/eo2701.htm>
14. Ефетов А. Отпустить измученных на свободу / А. Ефетов // Христианство. – 2002. – №5. – 66 с.

15. Звіт мережі Синодальне управління соціального служіння ПЦУ. 250 днів добра в умовах повномаштабного вторгнення російської федерації [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://diaconia.com.ua/250-dniv-dobra-vid-merezhi-eleos-ukrayina/>
16. Звіт синодального управління соціального служіння ПЦУ за 2021 рік [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://diaconia.com.ua/richnyj-zvit-synodalnogo-upravlinnya-soczialnogo-sluzhinnya-pczu/>
17. Звітна конференція Всеукраїнського Союзу Християн Віри Євангельської // Голос надії. – 1999. – №5. – С.24.
18. Здіорук С.І. Розбудова партнерської моделі державно-конфесійних відносин в Україні та утвердження української помісної православної церкви: аналітична доповідь [Електронний ресурс] /С.І. Здіорук, В.В. Токман. — К., 2009. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/16102009/Dopovid.htm>
19. Знак сім'ї // Благовісник. – 2002. – №3. – С.2–6.
20. Інституційні процеси конфесійного життя світу й України. Колективна монографія. За редакцією професора А. Колодного. — К.: УАР, 2015. — 384 с.
21. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. // Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. Пізній протестантизм в Україні. Т.6. // за ред. П.Яроцького. – Київ – Дрогобич, 2007.
22. Калабський О. Соціальна діяльність християн віри євангельської в Україні / О. Калабський // Релігія та соціум. - 2013. - № 3-4. - С. 291-294.
23. Кисельов О. Урізноманітнення виявів соціального служіння релігійних спільнот України // Релігійна панорама. – 2007. – № 12.
24. Кисельов О. Урізноманітнення виявів соціального служіння релігійних спільнот України / О. Кисельов // Релігійна панорама. – 2007. – №12. – С.24.
25. Коваль І.Б. Демократія і міжконфесійні взаємини: українські реалії політологічних студій [Електронний ресурс] / І.Б. Коваль // Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. — 2011. — Вип. 5–6. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pps/2011_5-6/koval.pdf
26. Козаков В. М. Державно-громадянська комунікація: шлях від кризи до взаємодії: монографія / [В. М. Козаков, О. В. Рашковська, В. А. Ребкало, Є. О. Романенко, І. В. Чаплай]. — Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. — 288 с.
27. Концепция социального служения Всеукраинского Союза Церквей ХВЕП <http://www.mahanaim.org.ua/59/rus/index.html>
28. Круглий стіл «Духовність та моральність молодих українців: проблеми і шляхи їх вирішення» // Дорога, Правда і Життя. – 2008. – №4. – С.49.

29. Лобинцев А. Шлях до свободи в Христі / А. Лобинцев // Свет Евангелия. – 2008. – №1. – С.7.
30. Луман Н. Эволюция. Пер. с нем./ А. Антоновский. М: Издательство "Логос". 2005.-256 с.
31. Любчук В. В. Особливості соціального служіння християнських церков в умовах встановлення громадянського суспільства в Україні / В. В. Любчук // Луцьк: ВНУ. – 5 с.
32. Малик В. Соціалізація особистості в контексті есхатологічного вчення церкви християн віри євангельської / В. Малик // Релігія та соціум. - 2010. - № 1 (3). - С. 207-213.
33. Марина Маджалій. Соціальна діяльність нових релігійних інституцій в сучасній Україні. Релігія та соціум. Часопис. – Чернівці: Рута, 2008. – №1. С. 56-59.
34. Мартышин Д. Социальная работа Церкви как важнейшее условие социализации человека / Д. Мартышин, П. Бочков // Молодой ученый. – 2014. – № 1. – С. 609–613.
35. МБФ Карітас України. Любов'ю служить один одному. Посібник для організації соціального служіння у парафіях. – Львів: Логос, 2017. – 276 с. Іл.
36. Назустріч дітям // Дорога, Правда і Життя. – 2008. – №4. – С.32–33.
37. Нестерук В. Біі: не студенти йдуть... / В. Нестерук // Євангельська нива. – 2003. – №1. – С.50.
38. Новини нашого братства // Дорога, Правда і Життя. – 2008. – №1. – С.2-5.
39. Новиченко М. Матеріали християнської міжконфесійної зустрічі «Будьте ж милосердні, як і Отець ваш милосердний» / Михайло Новиченко. – К., 2008. – С.18–21.
40. Основи віровчення та богослужбової практики. – Видання Всеукраїнського Союзу Церков Християн віри євангельської п'ятидесятників. – б/р.
41. Основи Соціальної Концепції ПЦУ [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/page/sots%D1%96alna-kontsepts%D1%96ya>
42. П. Бурдые Генезис и структура поля религии/ Социология социального пространства / Пер. с франц. М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2007. -288 с., С. 7 – 76.. [Онлайн, доступ 10.01.2014 через <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/3039>].
43. П'ятидесятництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.risu.org.ua/ukr/major.religions/pentecostals/>.
44. Паночко М.С. Звітна доповідь // Річна звітна конференція м. Київ, Березень, 2009.

45. Паночко М.С. Пріоритети соціальної доктрини церкви: вітчизняний досвід // Актуальні проблеми соціальної діяльності релігійних організацій України: Доповідь, за круглим столом у м. Київ, 26.06.2007р.
46. Парсонс Т. Система современных обществ/Пер, с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева. Под ред. М.С. Ковалевой. — М.: Аспект Пресс, 1998.- 270с.
47. Платон. Держава /Твір. у 3-х т. Т.3. Ч.1. - М.: Думка, 1971
48. Программа реабилитации. Поэтапный курс прохождения реабилитации в стационарном христианском центре «Маханаим» <http://www.mahanaim.org.ua/52/rus/index.html>
49. Роберт Мертон. Социальная теория и социальная структура. М.: АСТ, Хранитель, 2006, 880 с.
50. Служение молодежного отдела ВОЦ ЄХБ // Горизонты. –2010. – №1. – С.40–42.
51. Соловій Р.П. Історично-богословський контекст виникнення п'ятидесятництва: рух святості // Богословские размышления. Евразийский журнал богословия.– ЕААА, 2003. – № 3.
52. Справа реабілітації // Християнство. – 2003. – №1. – С.12.
53. Сьомін С. Державно–церковні відносини: світовий досвід і Україна (історико–політичний аналіз): Монографія / С. Сьомін, Ю. Кальниш, В. Петрик, В. Остроухов. – К.: Вид–во Європ. Ун–ту, 2002. – 109 с.
54. Теологический энциклопедический словарь под ред.Уолтера Элвелла – М., 2003.
55. Тюття Л. Соціальна робота (теорія і практика): Навч. посібник / Л. Тюття, І. Іванова. – К.: Ун–т «Україна», 2004. –245 с.
56. Фестивальне літо // Горизонты. – 2007. – №2. – С.2–7.
57. Филипчук С. В. Сфери релігійної та соціальної роботи громадських організацій Рівненщини [Електронний ресурс] / С. В. Филипчук. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2011/sfery-relihijnoji-ta-sotsialnoji-roboty-hromadskyh-orhanizatsij-rivnenschyny/>.
58. Хаварівський У.Б. Інституалізація державно-церковних відносин в Україні: історико-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / У.Б. Хаварівський. —Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 20 с.
59. Христина Манжалій. Соціальна діяльність нових релігійних інституцій в сучасній Україні. Релігія та соціум. Часопис. – Чернівці: Рута, 2008. – №1.
60. Черенков М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико–типологічна спорідненість і національно–ідентифікаційні виміри

сучасності: Монографія / М. Черенков. – Одеса: Християнська просвіта, 2008. – 210 с.

61. Черенков М.М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності: Монографія. – Одеса: Християнська просвіта, 2008.
62. Черенков М.М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності: Монографія. – Одеса: Християнська просвіта, 2008.
63. Шардоу С. Напруженість і конфлікти в освіті по соціальній роботі / С. Шардоу // Журнал исследований социальной политики. – 2004. – №3. – С.383–398.
64. Яроцький П. Релігійний фактор у сучасній Україні / П. Яроцький // Людина і світ. – 2004. – №4. – С.4–10.
65. Яроцький П. Стан пізньопротестанських конфесій [Текст] / Україна релігійна: Стан релігійного життя України. – Кн.1 / Гол. ред. А. Колодний // Українське релігієзнавство. – К., 2008. – №46. – С.302–331.
66. Bellah R. Finding the Church / How My Mind Has Changed , ed. J. Wall and D. Heim, Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1991, P. 113-122.
67. Luckmann T. The invisible religion: the problem of religion in modern society, 1967. 128 p.